Un any de vida monistrolenca

1984

TRACTAT BREU,

Y EXPLICACIO DELS PUNTS de la Guitarra, en Ydioma Cathalà, ajustat en esta ultima impressio de la present obra.

PERAQUE LOS NATURALS QUE gustaràn de apendrer, y no entendràn la explicació Castellana pugan satisfer son gust ab est breu, y compendiós estil.



Gerona: Per Joseph Bró, Estamper.

JOAN CARLES I AMAT, APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA

per Antoni Estatuet i Salvador Redó

Introducció

No és aquesta la primera vegada que la figura de Joan Carles i Amat (metge, musicòleg, estudiós i prohom local), és tractada a manera de biografia més o menys extensa. Podem recordar l'aportació d'Antoni Estatuet (1), o una altra més llunyana en el temps, obra de Josep Vilar i Cots, secretari i arxiver de l'ajuntament de Monistrol entre els anys 1904 i 1920, artífex de la divulgació moderna de la vida i obra de l'il.lustre monistrolenc, i qui proposà el reconeixement oficial de la vila envers aquest, tal i com consta en el llibre d'actes del municipi i que transcrivim, ara i aquí, pel seu indubtable interès:

"Seguidamente dióse cuenta de una comunicación del archivero municipal don José Vilar y Cots en la que después de hacer resaltar sumariamente la importancia que en los siglos 16º y 17º tuvo el célebre Dr. D. Juan Carles Amat tanto por las obras que escribió sobre medicina, peremiologia y música como por haber formado parte del Consejo de la Universidad de este común, / / a el debidas la construcción de la primera casa del Ayuntamiento, el depósito de aguas de la "Font Mayor" y otras, suplica que se tome en consideración y tenga a bien adoptar el consistorio en todo o en parte modificándolos en lo que sea conveniente los siguientes acuerdos:

Primero: Dar a una plaza o calle de la villa el nombre del Dr. Juan Carles y Amat.

Segundo: Autorizar una suscripción popular de una cuota única de diez céntimos de peseta, por ejemplo, para satisfacer el importe de la placa indicadora que se ponga en la calle o plaza.

Tercero: Hacer con la solemnidad debida la inauguración oficial de dicha plaza o calle.

Cuarto: Subvencionar la publicación de una edición dels "Quatre-cents aforismes catalans del Doctor Joan Carles Amat" i apuntes biobibliográficos del mismo reintegrándose del desembolso con el importe de la venta.

Aceptada en principio la comunicación referida se acuerda autorizar la suscripción a que se refiere el extremo segundo y en cuanto a las demás que pase a informe de las respectivas comisiones". (2) En el mateix llibre d'actes i amb data del 13 de març hi trobem reflectida l'acceptació per part de l'ajuntament amb els següents termes: *"Vista la documentación que antecede y en cumplimiento de lo por Ayuntamiento acordado. Atendido que la plaza actualmente llamada del Puente no figura designada oficialmente con tal nombre y la numeración de las casas de la misma sigue impropiamente la de la calle de dicho nombre.*

Atendido que dada la celebridad de D. Juan Carles Amat entiende que debe dar su nombre a una de las plazas o calles más importantes de la población y de las de más visualidad para que de todos sea vista la manera como la población sabe honrar a sus hijos. Opina: que debe darse a la plaza llamada del Puente el nombre del indicado Doctor Juan Carles Amat.

El Ayuntamiento acuerda de conformidad a lo propuesto. . ."

Estudis sobre la seva obra musical també han estat publicats en les millors edicions sobre la matèria; a destacar el treball d'Emili Pujol publicat dins l' "Anuario Musical-1950", i que conforma, fins ara, la vessant més estudiada del nostre biografiat (3). D'aquests treballs i d'altres, així com de la recerca en els llibres del Consell, n'hem tret les dades essencials que donen cos al present estudi.

De la infantesa a doctor en medicina

Joan Carles i Amat neix a Monistrol vers l'any 1572, els seus pares són Joan Carles i Joana Amat (4). Poca cosa en sabem de la seva infantesa, essent molt interessant el que ens diu el P. Leonardo de San Martín en el pròleg d'una edició del llibre de Carles i Amat **"Guitarra española de cinco órdenes"** datada el 30 d'abril del 1639 a Saragossa: *". . . ya de edat de siete (años) tocava y cantava con lindo ayre".*(5) Això ens pot fer suposar, per la proximitat del monestir de Montserrat, que mantingué relació amb els seus ambients musicals i *". . .no seria fora de criteri pensar que el seu saber musical l'aprengué en contacte amb monjos músics del nostre monestir, des de la minyonia".* (6)

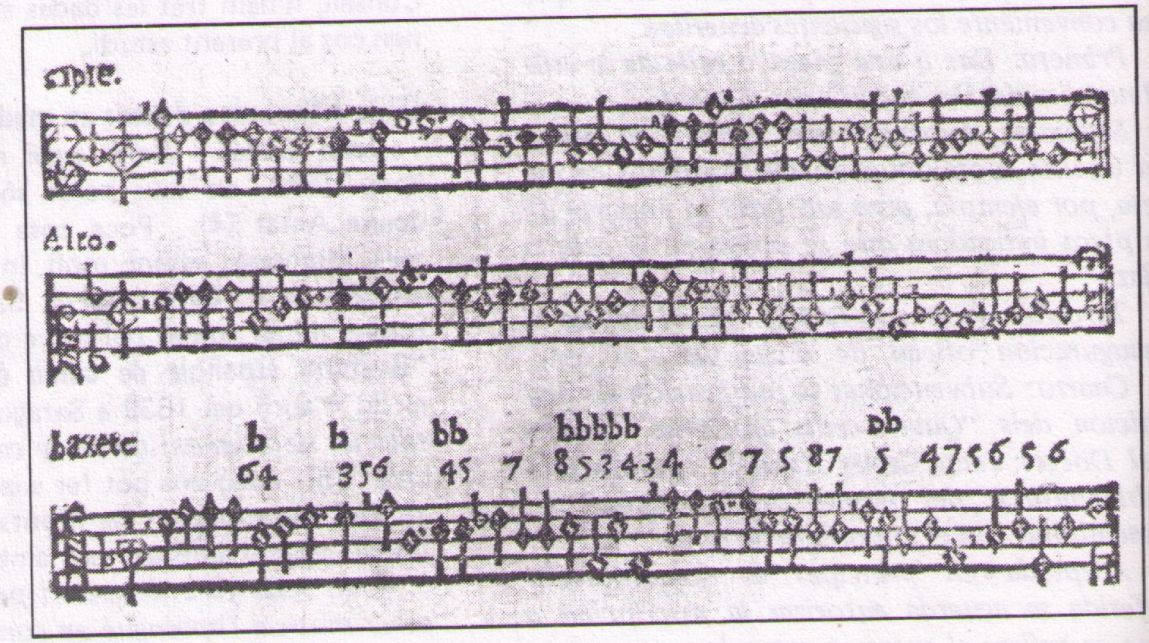


GUITARRA
de
ESPAÑOLA, Y VANDOLA
en dos maneras de Guitarra, Castellana, y Cathalana de cinco Ordenes, la qual enseña de templar, y tañer rasgado, todos los puntos naturales, y b, mollados, con estilo maravilloso.

Y PARA PONER EN ELLA QUALquier tono, se pone una tabla, con la qual podrà qualquier sin dificultad cifrar el tono, y despues tañer, y cantarle por doze modos. Y se haze mencion tambien de la Guitarra de quatro ordenes.

Gerona: Por Joseph Bró, Impresor.

Portada en castellà de l'edició gironina impresa per Josep Bro entre els anys 1761 i 1766.



Gravat que acompanya les explicacions.

Molt jove marxa a València, aleshores floreixent centre de la vida cultural catalana, i hi estudia medicina amb els mestres doctors Joan Plaça (7), Josep Reguart, Jaume Serra i Vicenç Salat, graduant-se probablement l'any 1595 (8). En aquest mateix any ens consta la seva presència a la vila, en una actuació conflictiva entre els jurats de la universitat i el prior de Montserrat (9): *"S'ha proposat de que Joan Carles, fill de Joan Carles havie dit que ell ab los demés estan satisfets en lo que pretenien puys havien fet estar la tersa part de la Vila a la presó, és determinat se procur saber lo cert i sent així se done quexa al pare prior".* (10)

De la graduació a l'exercici de la medicina a Monistrol

Molt aviat Joan Carles i Amat entraria en el món intel.lectual de la seva època, només un any després de la seva graduació i amb data de llicència de 15 de juny de 1596, s'imprimeix a Barcelona la primera edició del seu tractat **"Guitarra española de cinco órdenes"**, del qual en parlarem en un altre capítol, tenia 24 anys: Aquesta obra té una dedicatòria a Joan de Aigua Viva i Tamarit, signada a Monistrol el 19 d'agost de 1595 (11).

Malgrat aquesta presència demostrada de Carles i Amat en la seva vila nadiua no és clar que hi establís des d'un principi la residència. Una dada interessant és la que dóna el P. Calixte Albareda sobre uns capítols matrimonials celebrats a Monistrol *". . . d'un tal Joan Carles Amat (1600), doctor natural de Monistrol, però resident a Esparreguera"* (12). Aquests capítols matrimonials corresponen al seu casament amb Mònica Ubach i Casanoves, filla de Vacarisses. Sabem que el matrimoni no tingué fills per un paràgraf de l'esmentat pròleg del P. Leonardo de San Martín que diu: *"Y así le doy con esta el parabien de tantos hijos que han nacido de su madre pluma, ya que su señora Monica (que Dios se la conserve muchos años) no se los concedió . . . Zaragoza 30 de Abril de 1639"* (13).

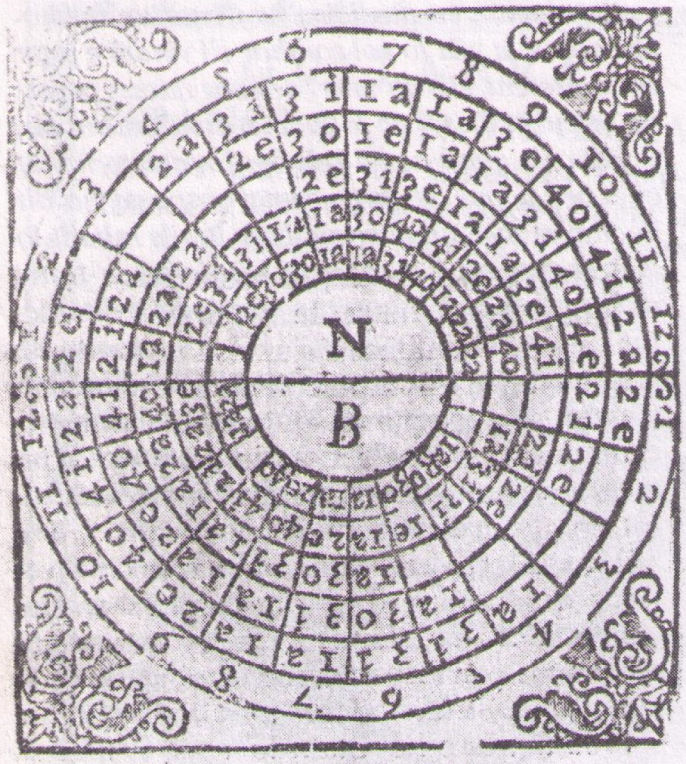
Malgrat tot però el seu contacte amb els afers de la vila no s'estroncà, de fet les seves activitats es desenvolupen dins la baronia dels Monestir de Montserrat, a qui serví com a metge. Una prova d'aquests contactes n'és el fet que el Consell de la universitat el requerís conjuntament amb el notari Damià Ballera perquè intercedís prop l'abad en un afer d'ordenacions de sacerdots de la vila, això era el 23 de maig de 1603 (14).

Carles i Amat intentà el 1606 establir-se com a metge a Monistrol i així consta de la següent manera en el Llibre d'acords: *"Ítem fonc proposat per dits magnífics jurats que lo doctor Carles doctor en medicina ha donat un memorial que si la vila lo vol conduir ell vindrà a estar en la present vila ab salari de cent ducats pagats de sis en sis mesos ab los pactes en dit memorial donats als quals se ha relació, fonc determinat que per a que se puga tornar resposta ha dit doctor se face un memorial per la vila mirant lo que es trobara i que fet lo memorial se torne raó al consell i aleshores se respondrà a dit doctor i se resoldrà dit negoci"* (15). La resposta no la coneixem, el fet és que l'any 1608 actua com a metge del monestir de Montserrat en una declaració sota jurament i com a testimoni d'un miracle ocorregut l'octubre del 1607 a Barcelona sota la invocació de la Verge (16). L'any 1616, el 21 de desembre, surt el seu nom en el llistat de soldats que la vila de Monistrol aportava a la Unió, en un nombre de trenta, aquesta nota és interessant perquè el fet de figurar en la llista implica la seva residència en la vila (17).

Metge i home públic a Monistrol.

Arribats a l'any 1618 és quan d'una manera documentada podem seguir la trajectòria professional i pública de Joan Carles i Amat.

Així doncs, el consell de la vila amb data de 3 de gener de 1618 i per mitjà del jurat en cap Grabiel Quadrabadal proposa la conducta *". . . de lo doctor Carles . . ."* amb un sou de vint-i-cinc lliures anuals i amb l'obligació de visitar els pobres de l'hospital (18). El primer de febrer es formalitza el contracte amb els següents termes: *"Avui dijous al primer de febrer 1618 lo sr. Joan Amat i Carles en medicina doctor accepta la conducta li ha feta la vila conforme la determinació en lo consell feta als 3 de gener de dit any i comença de córrer los tres anys ab los pactes i condicions posats si i segons estava com Salvador Alavedra en medicina doctor. Primo ço és que estarà i farà residència continua en la present vila i visitarà los pobres malalts de la vila, aquells que anomenaran los magnífics jurats ser pobres que no tinguen possiblitat de poder pagar i los pobres malalts de l'hospital de franc i per la dita estada i residència i visitació de dits pobres li dóna la vila vint-i-cinc lliures, moneda barcelonesa, pagadores de mig en mig any, serà la primera paga lo primer dia d'agost i l'altra lo primer de febrer de 1619 i los restants consecutivament en semblants dies fins complits los tres anys "* (19). El contracte li és renovat pel mateix període de temps el 27 de desembre de 1620 (20). Acabat el segon termini se n'aprova un tercer amb noves puntualitzacions:



Explicacion de la Tabla.

PAra explicar bien esta Tabla, tenemos necesidad del methodo de division, comenzando al todo, despues à las partes, y finalmente à las partezillas.

Pri-

con la qual tocamos las cuerdas. Las cifras son estas, 1. 2. 3. 4. La prima significa el traste primero; la segunda significa el traste segundo; la tercera el traste tercero; y la quarta el traste quarto. Las letras son estas, a, e, i, o, La a, significa el dedo mas cerca del grueſſo, llamado en lengua Latina index. La e, significa el dedo mas largo llamado infamis, sive famosus. La i, significa el dedo mas cerca del pequeño, llamado medicus, seu annullaris. La o, significa el dedo mas pequeño, llamado minimus, vel auricularis, como se verá en esta mano.



Quando se querrá hazer uno de los puntos naturales, ó b, mollados, tomando la Guitarra se pondrá el dedo señalado por la letra a, la cuerda que señala el espacio en el traste señalado por la cifra,

y

Gravats que acompanyen les explicacions.

". . . que sempre que algú de la present vila estiga malalt o altrament haurà menester lo sr. doctor hage de visitar-lo i per cada visita no se li hage de donar sinó un real i si a cas no es trobava en la present vila i lo han d'anar a cercar a Montserrat se li hage de donar dos reals, i també ab pacte de sempre que se n'anàs de Montserrat hage de residir en la present vila i ab los sobredits pactes i no altrament lo enten conduir la vila". En una acotació marginal de la mà de Joan Carles Amat es llegeix: *"Lo que està concertat i determinat ab la present determinació del / . . . / Consell de la present vila de Monistrol m'està bé i així ho signo de ma mà als 25 d'abril 1623. Signa. Joan Carles Amat.*

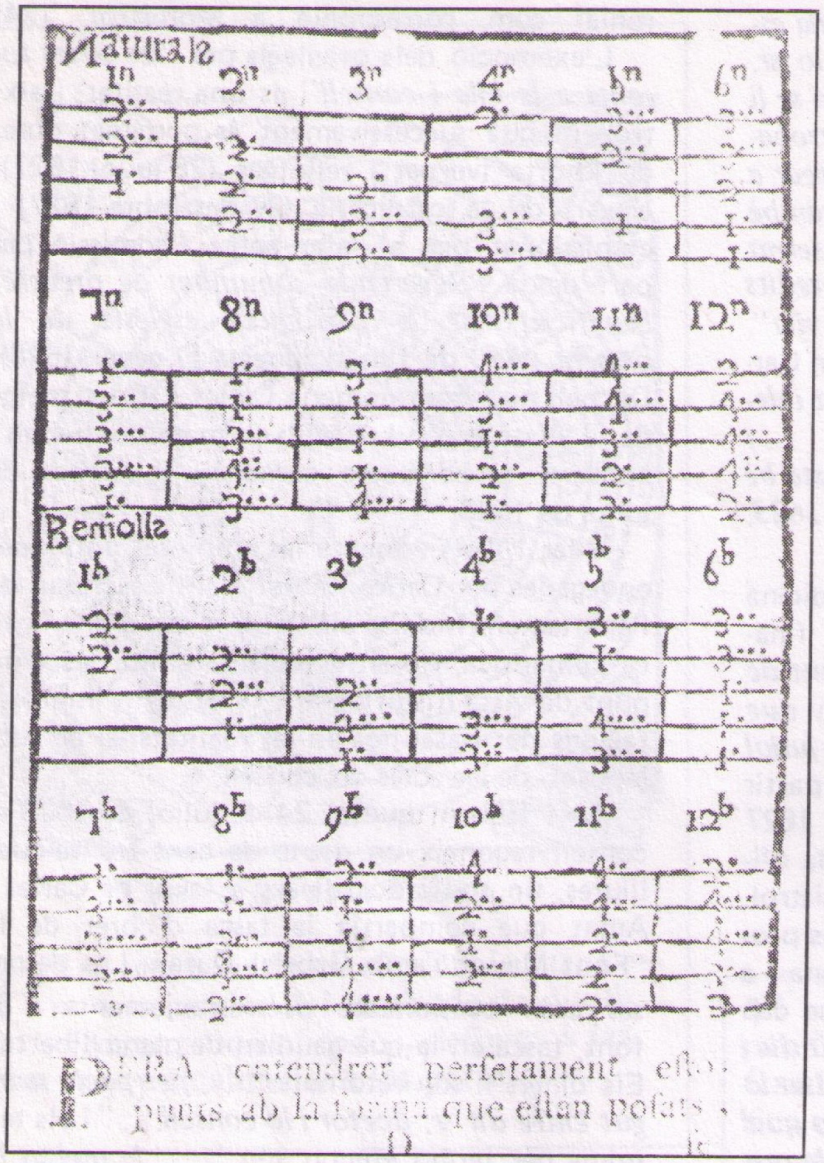
El primer període d'exercici de la medicina oficialment contractat per la universitat finalitza amb un pacte d'un any: *"Sóc content de servir com los tres anys passats aquest any que està determinat, començant al primer de juliol 1626. Signa Juan Carles Amat."* (22). A partir d'aquí i concretament del 19 d'abril de 1627 Joan Carles i Amat entra de ple en la vida oficial del Consell i universitat de Monistrol.

Amb la mort del jurat Gabriel Sort es produeix una vacant en la bossa de mà segona i a proposta del jurat en cap s'insecula sense cap vot en contra el nostre biografiat: *"Dit dia i any i en continent se envià lo porrer a avisar lo dit sr. Joan Carles en medicina doctor lo qual en poder de Jaume Quatrabadal batlle de la present vila accepta lo càrrec de prohom i inseculació de sa persona feta i jurament per Déu i a los sancts quatre evangelis que bé i lealment s'haurà en lo que tocarà a fer en les coses se li encomanaran de la vila, així dels oficis, que per extracció li tocaran com dels que s'acostumen fer avui i també renuncia quan al qui toca a les coses tocants a la vila i consell, als privilegis que podrà allegar per ser doctor en medicina sotmetent-se al sr. abad de Montserrat i a los oficials i als jurats i Consell ara ço o per temps seran, com si fora qualsevol altre dels inseculats en consell i això com dic en coses tocants a les coses del consell i oficis d'aquell i per a que consti faig lo present escrit de mà de dir sr. doctor jo Jaume Quadrabadal notari i credencer del Consell. El signant Juan Carles i Amat, mi sotmeto a les coses tocants al consell tan solament".* (23) Del contingut d'aquesta acta se'n desprèn l'estatus social que corresponia a Carles i Amat com a doctor en medicina, que conjuntament amb els doctors en dret gaudien de posicions i estats de privilegi comparables en alguns aspectes als de la pròpia noblesa, i amb un pes específic important en les viles de règim baronial com corresponia a Monistrol. (24)

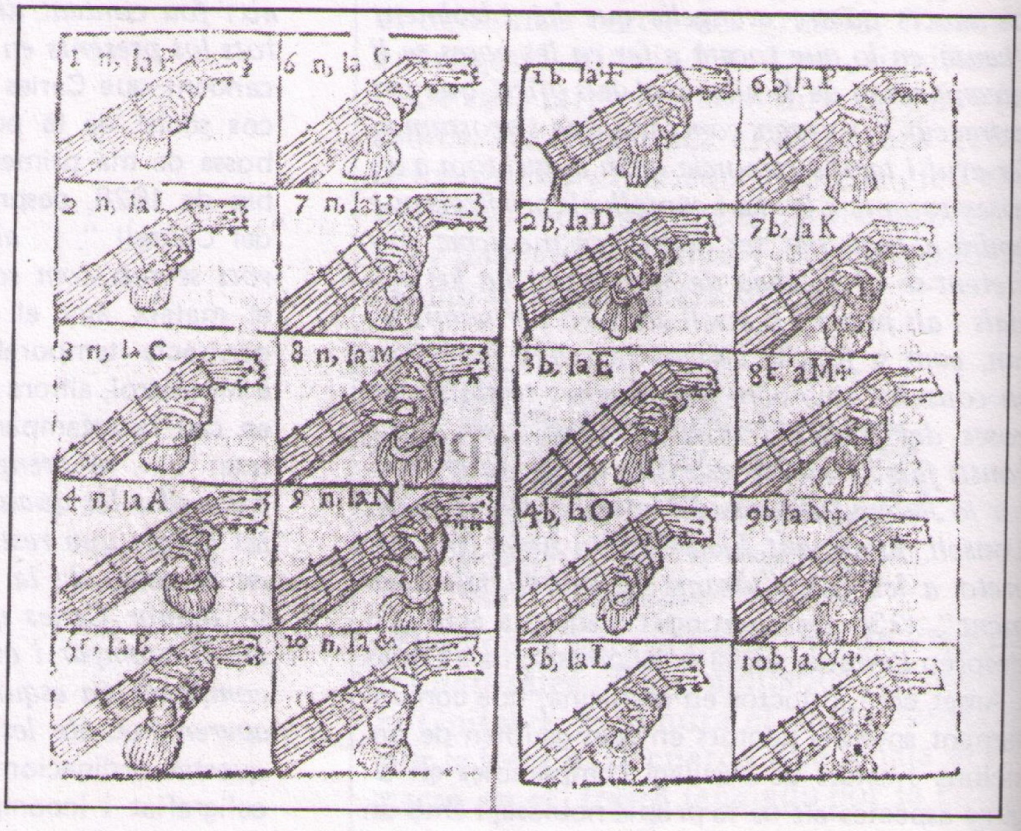
L'exempció dels privilegis per *"les coses tocants a la vila i consell"* és una realitat, i així trobem que successivament és nomenat obrer de l'horta Ivernal i rellotger (28-juliol-1627), clavari de la carniceria (27-desembre-1627) i comissionat per a l'afer sobre l'admissió per part de la *"Reverenda comunitat de preveres beneficiats de la parroquial església de la present vila"* de fills d'aquesta (7-gener-1628). De bell nou hom nomena Carles i Amat metge de la vila i és conduït amb els mateixos pactes i concert, el contracte comença el primer de juliol de 1628.

Vilar i Cots esmenta les empreses públiques endegades per Carles i Amat, l'antic secretari de l'ajuntament monistrolenc ho fa des d'una òptica romàntica, nosaltres volem fer-ho des d'un punt de vista historiogràfic, i defugint interpretacions per basar-nos en les realitats -si bé subjectives- de les actes del consell.

Així trobem que el 24 de juliol de 1628 el consell reconeix un deute de cent trenta-dues lliures, un sou i dos diners a favor de Carles i Amat que compartia la tasca d'obrer de la "Font Mayor" amb Gabriel Duran. Les despeses eren ocasionades per arranjaments a la font, tasca en la que gaudien de plena llibertat. Els diners li són retornats *". . . per pacte avingut entre dit sr. doctor i lo consell. . ."* i els terminis per fer-ho efectiu són *". . . la meitat lo dia de pasqua de l'any de 1629 i les restants se li pagaran des de dit dia de Pasqua a un any i així fou content dit sr. doctor Carles i també tots los presents en consell".* (25) És obvi l'ascendent que Carles i Amat va adquirint dins el cos social de la població, essent inseculat en bossa de mà primera o major el 31 de desembre de 1628, després de la tradicional votació del Consell *". . . ab faves blanques i negres ab vots secrets com se és de costum. . ."* (26) En el mateix any el nostre doctor segueix amb contracte temporal l'exercici de la medicina a Monistrol, alhora i en la seva condició de jurat en cap fa estampar les Ordinacions de la vila i que: *". . . ne prengue cada conseller una còpia d'aquelles les quals tinguen per a sí secretes i les demés que resten estampades sien posades en la caixa de la vila i que sien pagats a dit sr. doctor Carles quaranta-vuit reals que costen d'estampar i que lo borró i original de dit compendi sia esquinçat i cremat per a que no aparen més de les ja estampades."* (27) D'aquestes ordinacions se'n conserva un exemplar caligrafiat i incomplet en les darreres pàgines, atribuït al Frare Anselm de Sant Benet, calígraf



Gravats que acompanyen les explicacions de la part en català.



del monestir de Montserrat.

En contraposició amb la creença popular que Carles i Amat exercí com a metge titular de la vila perpètuament, cal assenyalar que la realitat va ser una altra, tal i com resta reflectit en l'acta de 28 de gener de 1630 i en la de 13 d'abril de 1632, on hi consta el nom del substituït: el doctor Montserrat Agustí que és aconduït per un període de tres anys. No és fins el 20 de gener de 1639 quan en el Llibre d'acords podem llegir: *"Ítem se és proposat i determinat que sempre que s'hage de conduir doctor en medicina per a visitar als malalts de dita vila i terme se consedesca la fadiga al doctor Joan Carles Amat otorgant-li cinc anys i si voldrà no sols per dits cinc anys, més encara per tota la vida, de tal manera que se li donaran per quiscun any cent vint lliures ab tal condició que visite tots los malalts de dita vila i terme i dit doctor que és lo que escriu la present capitulació l'accepta, volent que valga per tal condició la firma que té acostumat de fer en semblant acte com a credencer i tots foren de vot i parer que si".* (28)

El lapse de temps de nou anys sense l'exercici oficial de la medicina a Monistrol, no indica en cap moment una pèrdua d'incidència de Carles i Amat en la vida local, ans tot el contrari. Així trobem que el 26 de novembre de 1631, és comissionat pel Consell davant el lloctinent del Racional, Garau de Guardiola, per uns afers relacionats amb els imposts locals (29), i un mes després, el 29 de desembre, forma part del grup de prohoms que rep l'abat en la seva visita anyal (30).

A partir del 1632 la figura del dr. Carles entra de ple dins la vida activa del municipi exercint successivament càrrecs de creixent responsabilitat. És així com el 3 d'agost de l'esmentat any se l'anomena oïdor de comptes i síndic de la vila, càrrecs en els que és confirmat successivament fins l'any 1635. Un any abans, l'1 de gener surt per primera vegada com a candidat en la terna de batlle, i a partir d'aquí ho és successivament fins assolir-ne el càrrec el 6 de gener de 1642: *". . . congregada la universitat de la present vila de Monistrol de Montserrat en presència del dr. Joan Carles Amat batlle de la present vila. . ."* (31). La terna de batlle era presentada pel Consell de la Vila cada dos anys a l'abat, senyor de la baronia, el qual feia elecció d'un dels noms que el representava en els afers locals. El 20 de juliol de 1636 i com a jurat primer, Carles i Amat proposa al Consell la construcció de la Casa de la Vila: *". . . Ja saben tots que la vila no té casa per a tenir Consell, que si a tots los aparesca se compre la casa i trull que Caterina Playana té i posseix en la present vila de Monistrol, i oïda dita proposició votaren i determinaren que es comprés dita casa i trull"* (32). Les obres eren iniciades el 12 de desembre del mateix any i el 30, Carles i Amat i Gabriel Tarrida són nomenats obrers *". . . de la casa que es va fabricant per la vila. . ."* (33)

Una data important en la trajectòria pública de Carles i Amat és el 30 de desembre de 1637, moment en el que substitueix Jaume Quadrabadal en el càrrec de credencer i notari de la vila, per cinc anys i amb un sou de vint rals cada any (34); alhora exerceix també de clavari amb salari de quinze lliures.

S'ha escrit que Carles i Amat pagà les esmentades obres de la casa de la Vila; aquest extrem no és del tot exacte, tal i com es desprèn de l'acta del Consell amb data de 5 d'octubre de 1638, en la que figura, conjuntament amb Joan Font només com a finançadors de les despeses, els diners s'hauran de retornar: *"Ítem fonc proposat per dits magnífics jurats que l'obra de la casa de la vila no es face en temps de glassades sinó que per ara se facen les parets igualant a la que avui en dia està feta sobre el portal i que per no tenir possibilitat la vila de fer obrar encara, lo que Joan Font i lo Dr. Joan Carles hajan bestret i bestreran fins sia acabada la dita casa o fins hi hage altre ordre en cas no la volguessen acabar tant prest, en tal cas se li pague lo bestret fins a aquell punt tota la quantitat hauran bestreta i voldran d'ella, prometen donar i pagar de més avant per los treballs i bestreta quantitat convenient de manera que no es pugan queixar de la universitat i consell de dita vila prometent Joan Font bestrare tant solament quaranta lliures, dic 40."* (35).

Mort i epíleg final

Ja hem dit que l'1 de gener de 1642 Carles i Amat és escollit batlle, poc va durar-li el càrrec i només presidí una sessió del Consell, la ja esmentada del 6 del mateix mes, pocs dies després moria a l'edat de 70 anys, el 10 de febrer. Una transcripció de Josep Vilar d'un dels llibres d'òbits desaparegut de l'església parroquial durant la guerra civil del 1936-39, diu el següent: *". . . a deu de febrer de 1642 morí lo doctor Joan Carles Amat, en medicina doctor, havent rebut los sagraments de sancta mare Església, digueren-se vespres de matí. . . Fonc enterrat a 12 de dit mes i any, fent-se ofici doble. . ."* (36). En el seu testament es llegeix: *"Elegesc la sepultura al meu cos fahedora dins l'església de la present església de st. Pere de Monistrol,*

en lo ras o tomba que jo forní i per los meus ting construit davant lo altar de la capella de St. Joan, advocat del meu nom i dels meus". (37)

Actualment la sepultura de Carles i Amat està sota el paviment enrajolat de l'església, sobre seu hi havia l'escut d'armes format per dues mans juntes i damunt d'elles un ocell amb una rameta d'arbre i la inscripció: *"D.O.M. – Expecto carnis ressurrectionem sepultura Joannis Caroli AMAT Doctor medici et suorum".* (38)

OBRA DE JOAN CARLES I AMAT

"Guitarra española de cinco órdenes"

Aquest mètode d'ensenyament ha estat objecte d'estudi i atenció d'importants musicòlegs i motiu d'entensos i documentats treballs que avalen la importància que en el món de la música té l'obra de Carles i Amat, primera en el seu gènere.

Un dels estudiosos que ha publicat els seus treballs sobre la "Guitarra española. . ." és Emili Pujol, compositor, guitarrista i musicòleg, considerat com un dels millors intèrprets de guitarra i revaloritzador internacionalment de la viola de mà per la que n'ha fet nombroses transcripcions de repertori (39). El treball al que ens referim va ser publicat l'any 1950 dins l' "Anuario Musical, V" amb el títol: **Significación de Joan Carlos Amat (1572-1642) en la història de la guitarra.** L'estudi de Pujol és el que hem fet servir de base i del que n'hem extret les dades fonamentals per completar aquest treball.

El tractat "GUITARRA ESPAÑOLA DE CINCO ORDENES" fou publicada per primera vegada l'any 1596 a Barcelona, aquesta edició contenia una dedicatòria a Joan d'Aiguaviva i Tamarit, datada a Monistrol el 19 d'agost del mateix any. Emili Pujol suposa que *"La primera edición de esta obrita debió quedar pronto agotada, puesto que ningún comentarista la describe".*

Les reedicions del tractat de Carles i Amat van ser successivament vuit, la darrera a València entre els anys 1780 i 1819. El 1626, trenta-un anys després de la primera edició, s'imprimia la segona, a Lleida, en els tallers de la viuda Anglada i Andrés Llorenço. D'aquesta edició se'n conserva un exemplar en la "Biblioteca Nacional de Madrid". És un llibret de 102x151 milímetres. Consta de 4 fulles preliminars, amb Dedicatòria, Prefaci al Lector, un Sonet de Montserrate Bastus, un altre de Hieròmimo Trias dirigits a l'autor i un altre d'anònim de la Guitarra al Lector. Completen el text 37 pàgines sense foliar, ordenat en nou capítols com si fossin lliçons donades a un seu germà. L'escriptura és gran i espaiada, i conté diferents gravats. El títol complert de l'obra és molt llarg i al gust de l'època: *"Guitarra / Española de / cinco órdenes, la qual / enseña de templar y tañer rasgado, todos los / puntos naturales y b, mollados, con / estilo maravilloso. / Y para poner en ella / qualquier tono, se pone una tabla, con la qual podrá / qualquier sin dificultat cifrar el tono, y después tañer / y cantarle por doze modos. Y agora añadida / por el mismo Autor. / Y a la fin se hazen men/ción también de la Guitarra de qua/tro órdenes. / Dirigina al Illustre señor don Joan de Agua Viva / y Tamarit, señor del lugar de Salamó, y del / Castillo y quadro de Agua Viva, &, / Autor del estilo, Joan / Carlos Doctor en Medicina. / Con Licencia, impresa en Lérida por la viuda Angla/da, y Andrés Lorenço, Año 1627 / Y a su costa."*

La tercera edició del tractat es feia a Girona l'any 1639 en la impremta de Francesc Oliva. En aquesta edició apareix la carta de Fray Leonardo de San Martín, esmentada en la biografia. A partir de la pàgina 38 s'inclou un afegit en català amb una nova portada que diu: *"Tractat / Breu, / Y explicació dels punts / de la Guitarra, en Ydioma Cathalà / ajustat en esta última im / pressió de la present / obra. / Para que los naturals / que gustaran de apendrer y no entendran / la explicació Castellana pugan satisfer / son gust amb est breu, y compendiós estil."*

Les reimpressions posteriors van ser les de Gabriel Bro, en 1745; Antoni Oliva que imprimia entre 1735 i 1787; i Josep Bro que treballava entre 1761 i 1766, totes tres a Girona, i les de Francesc Burguete, entre 1755 i 1813; i Agustí Laborda de 1780 a 1819 ambdues a València.

Emili Pujol acaba el seu treball amb la següent frase: *"Para la historia de la guitarra, el pequeño tratado del doctor Carles y Amat, es un fino eslabón de oro."*

Altres obres

Dins el camp específicament seu: la medicina, Carles i Amat fou autor de diferents tractats d'investigació que assoliren gran difusió, àdhuc fora del país.

- **Fructus Medicinae ex variis Galeni locis decerpi, Lugdumi apud Ludovicum.** Imprès per primera vegada a Lió el 1623, reeditat tres vegades fins el 1639 i, publicat també a Ginebra el 1656 i a València el 1693 (40).

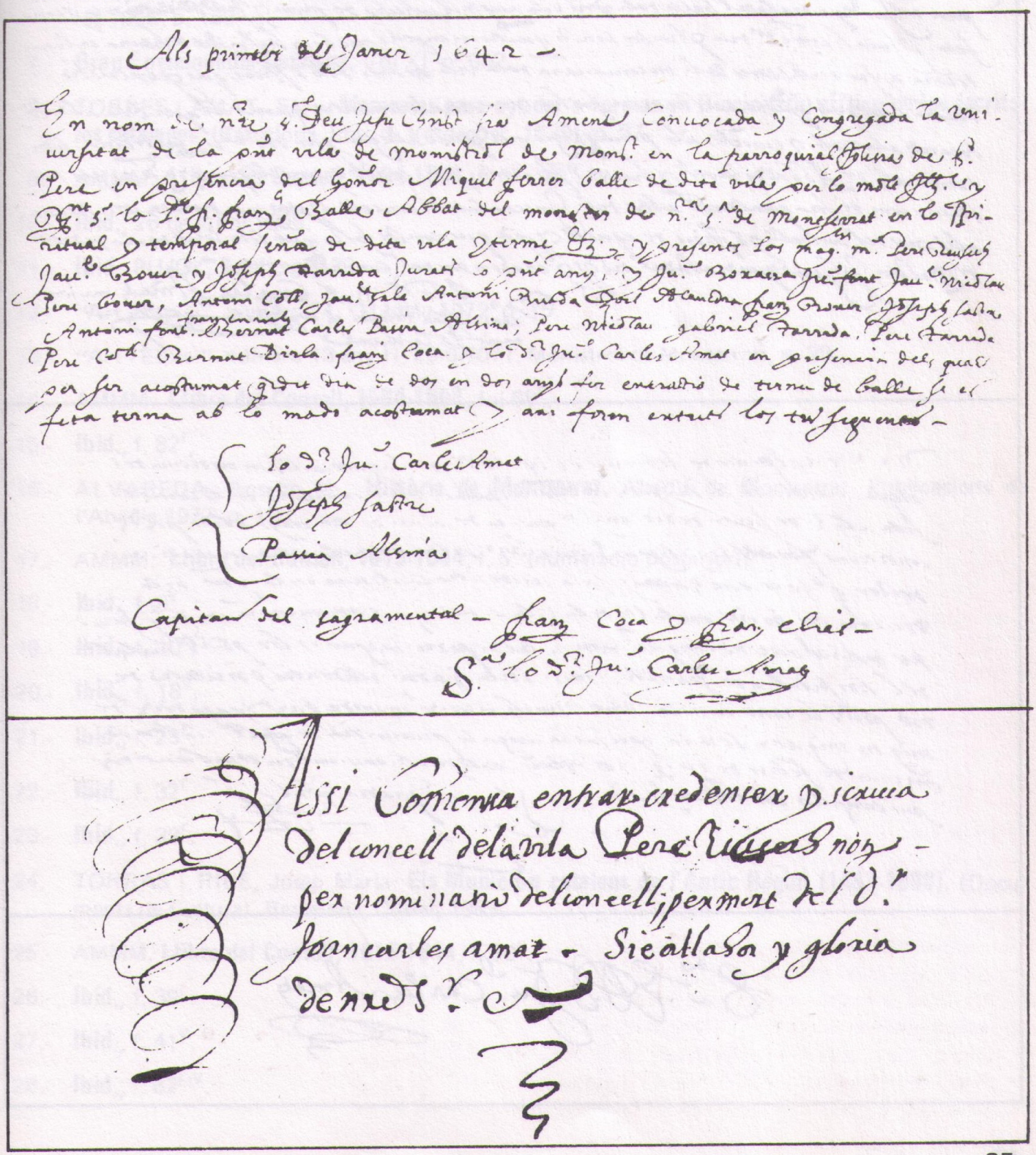
- **Tractatus de peste.** Probablement publicat a Barcelona, tot i que se'n desconeixen la data i l'impressor.

- **Tratado de las heridas de la cabeza.** Igual que l'anterior se'n desconeixen les dades bibliogràfiques tot i que es suposa va ser publicat a València.

Com a obres de temàtica monistrolenca:

- **Ordinacions del Mostassaf en la Vila de Monistrol de Montserrat.**
- **Capitulacions i ordenacions fetes en la vila de Monistrol de Montserrat per lo bon regiment bé comú de dita vila.**
- **Advertències per lo temps esdevenidor aserca de la Font Gran en la vila de Monistrol de Montserrat.**

Esment a part mereix l'obra **"400 aforismes catalans"** que publiquem en el següent capítol.



Als primer del Janer 1642 –

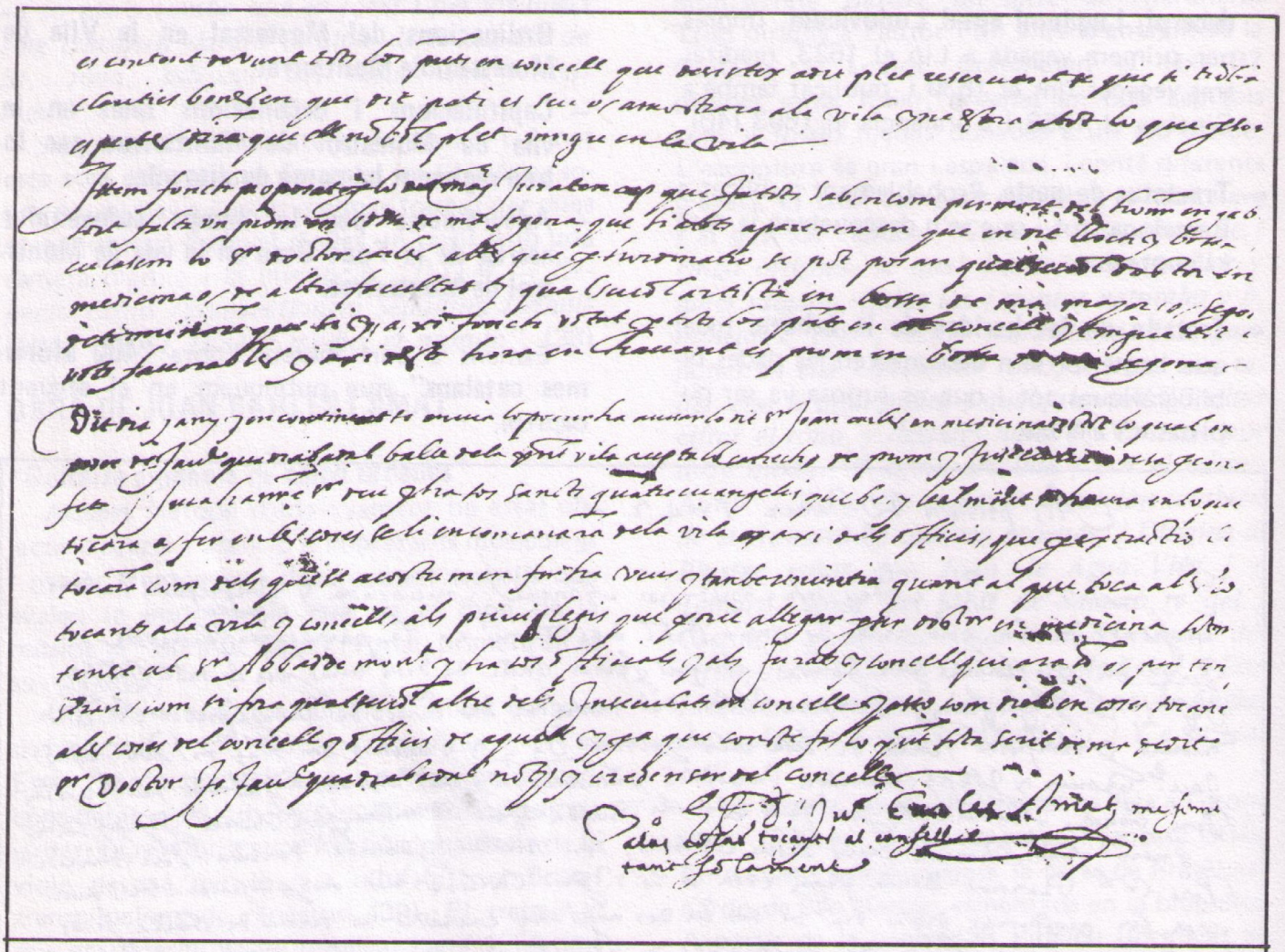
En nom de nre S. Deu Jesu Christ fiu Ament Convocada y Congregada la Universitat de la pnt vila de monistrol de Mont.t en la parroquial Iglesia de S.t Pere en presencia del Gonor Miquel ferrer Balle de dita vila per lo molt Ill.re y Rt.nt S.r lo P.e fr. Joan Balle Abbat del monestir de n.ra S.ra de Montserrat en lo Spiritual y temporal senia de dita vila y terme &c. y presents los mag.cs m.e Pere Ribas Jau.e Bover y Joseph Farreda Jurats lo pnt any, y Ju.e Boxaca Jurat font Jau.e Nistau Pere Bover, Antoni Coll, Jau.e Vale Antoni Ruda Joan Alcandra Joan Bover Joseph Lasa Antoni font. Bernat Carles Basia Alsina; Pere Nistau Gabriel Farreda. Pere Farreda Pere Coll Bernat Dirla Joan Coca y lo d.t Ju.e Carles Amat en presencia dels quals per ser acostumat ques dit dia de dos en dos anys fos entrada de terna de Balle se es feta terna ab lo modo acostumat y ani foren entrats los tres seguents –

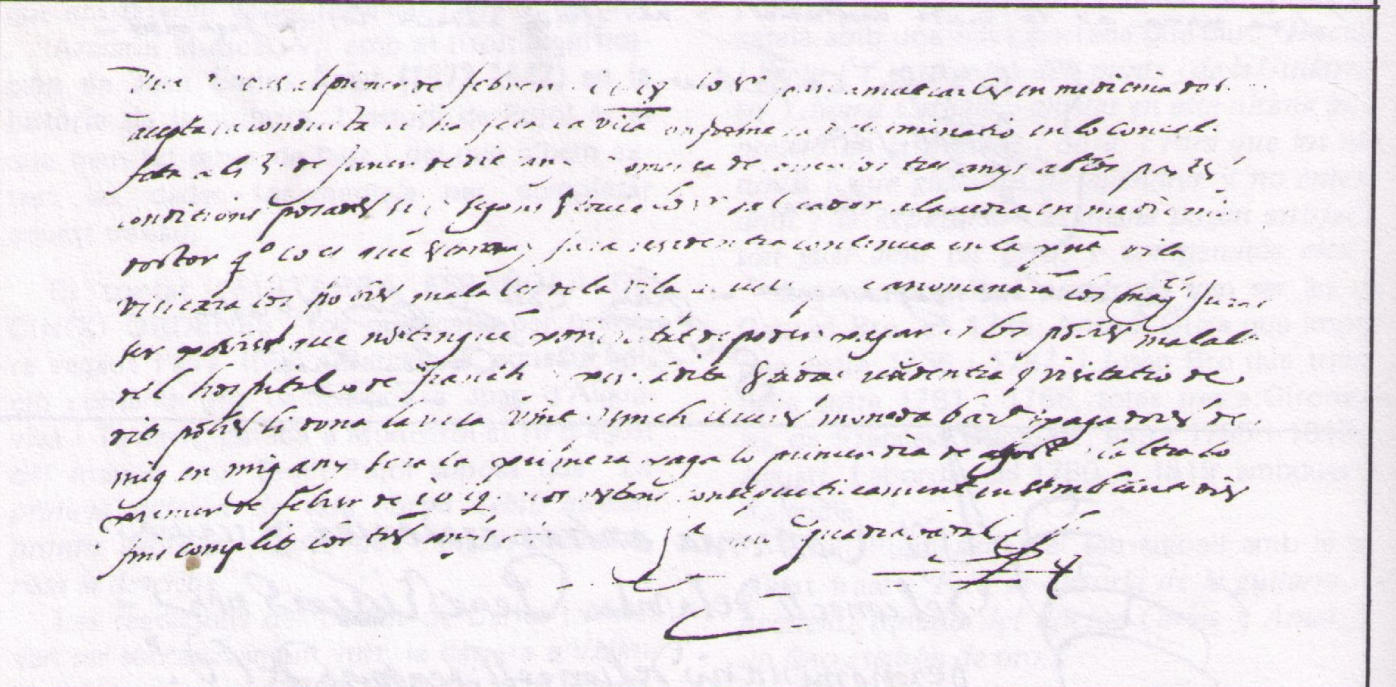
lo d.t Ju.e Carles Amat
Joseph Jaste
Pascia Alsina

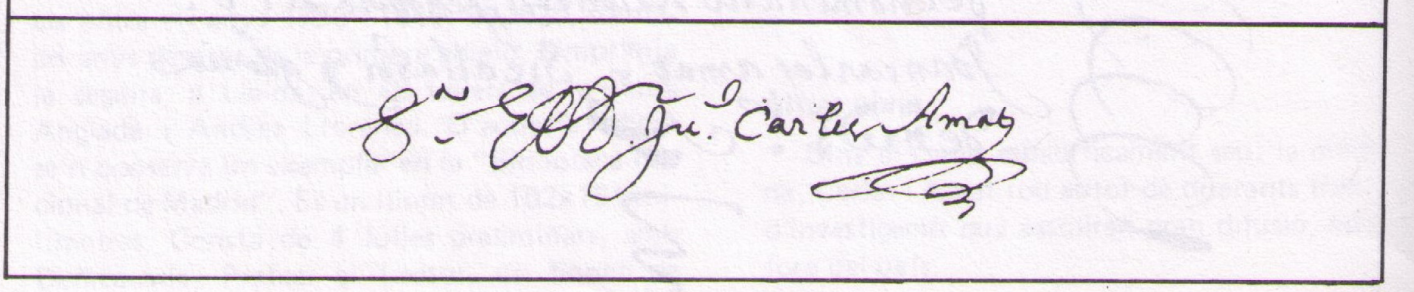
Capitan del sagramental – Joan Coca y Joan Clais –

S.a lo d.t Ju.e Carles Amat

Assi Comensa entrar credencer D. sexuca del concell de la vila Pere Ribas noz – per nominatiu del concell; per mort del D.r Joan carles amat – Sie alabada y gloria de nre S.r







NOTES DEL TREBALL JOAN CARLES I AMAT

1.- "Art i Esplai" núm. 13, any II, 29-6-1971. Monistrol de Montserrat.

2.- Arxiu municipal de Monistrol de Montserrat. **Libro de Actas 1916-1918**, f. 76^{r-v}.

3.- **Pujol**, Emili. "Significación de Joan Carlos Amat (1572-1642) en la historia de la guitarra", dins **Anuario Musical-1950.**

4.- MIRÓ, Oleguer, "El Doctor Joan Carles Amat" a **Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages**, núm. 87, Manresa, gener del 1925.

5.- **Ibid.** PUJOL, Emili. p. 125.

6.- CARALT, Ambrós. **L'Escolania de Montserrat.** Biblioteca "Montserrat" I. Abadia de Montserrat-1955, p. 152.

7.- **Gran Enciclopèdia Catalana.** Vol XI, p. 652.

8.- TORRES i AMAT, Fèlix. **Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes** (Barcelona, Imp. J. Verdaguer, 1836), p. 37.

9.- AMMM. **Llibre del Consell, 1594-1608**, f. 9^{v} - 10^{r}.

10.- **Ibid.**, 26 de juliol 1595.

11.- **Ibid.** PUJOL, Emili, p. 133.

12.- "Art i Esplai", número 24, 31-maig-1972, p. 15.

13.- "Art i Ésplai" número 13 any II, 29-6-1071. Monistrol de Montserrat, p. 39.

14.- AMMM. **Llibre del Consell, 1594-1608**, fol 68^{r}.

15.- **Ibid.**, f. 82^{r}.

16.- ALVAREDA, Anselm M. **Història de Montserrat.** Abadia de Montserrat. Publicacions de l'Abadia-1977, p. 135.

17.- AMMM. **Llibre del Consell, 1615-1644**, f. 5^{r} (numeració posterior).

18.- **Ibid.**, f. 9^{v}.

19.- **Ibid.**, f. 10^{r}.

20.- **Ibid.**, f. 18^{v}.

21.- **Ibid.**, f. 23^{r}.

22.- **Ibid.**, f. 32^{r}.

23.- **Ibid.**, f. 33^{r}.

24. TORRAS i RIBÉ, Josep Maria. **Els Municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808).** (Documents de Cultura). Barcelona, Curial, 1983.

25.- AMMM. **Llibre del Consell, 1615-1644**, f. 38^{v}.

26.- **Ibid.**, f. 39^{r}.

27.- **Ibid.**, f. 41^{v}.

28.- **Ibid.**, f. 82^{r-v}.

29.- **Ibid.**, f. 48^{v}.

30.- **Ibid.**, f. 49^{r}.

31.- **Ibid.**, f. 105^{r}.

32.- **Ibid.**, f. 66^{v}.

33.- **Ibid.**, f. 71^{r}.

34.- **Ibid.**

35.- **Ibid.**, f. 78^{v}.

36.- ESTATUET, Antoni, **Joan Carles Amat,** "Art i Esplai", núm. 13, any II, 29-6-1971. Monistrol de Montserrat, p. 39.

37.- **Ibid.**, p. 39-40.

38.- **Ibid.**

39.- **Gran Enciclopèdia Catalana,** vol. XII, p. 186.

40.- **"Bibliografía médica de Cataluña".**. Barcelona, 1918, p. 100.

JOAN CARLES I AMAT EN LA TRADICIÓ PAREMIOLÒGICA CATALANA

Llorenç Soldevila i Balart

L'interès pels proverbis en la nostra literatura ve de lluny i n'hauríem de diferenciar dues tradicions: la culta i la popular. El proverbi és un gènere de finalitat bàsicament didàctica. Redactats en la forma de màxima o sentència moral, els proverbis foren eines adequadíssimes per tal d'instruir els minyons de les escoles durant segles. Normalment adoptaven les combinacions de quatre versos (Turmeda) o de dos versos heptasíl.labs o octosíl.labs amb rima (Carles i Amat). D'aquesta manera resultava molt més fàcil la memorització dels continguts de la lliçó de moral i de conducta, en la qual, òbviament, eren importantíssimes les idees religioses.

Dins de la tradició culta, Ramon Llull fou el primer que se'n serví, possiblement per influència oriental. Els usà en les seves obres més doctrinàries: **Libre de mil proverbis** i els **Proverbis d'ensenyament.** En canvi, la tradició popular del gènere s'inicià sobretot a partir de l'interès que determinats homes de lletres del XVII i alguns il.lustrats del XVIII sentiren per la llengua i el saber popular. És obligat citar el **Llibre de bons amonestaments** d'Anselm Turmeda que estaria a cavall de les dues tradicions. Per una part, la seva concepció podria trobar-se en la línia de F. Eiximenis o Sant Vicenç Ferrer, els quals també conrearen el gènere, però la intencionalitat ideològica l'acosta més a la tradició popular. I el temps ha constatat la seva adscripció a aquesta tendència. El **Llibre de bons amonestaments** fou redactat a Tunis l'any 1392 i editat per primera vegada a Barcelona el 1527. El llibre fou molt utilitzat a les escoles i esdevingué popular fins al punt que se'n feren més d'un centenar d'edicions fins a arribar a mitjans del segle XIX.

D'entre els homes del XVII que escriviren llibres de proverbis cal destacar Jeroni Ferrer de Guissona i Joan Carles i Amat. Jeroni Ferrer publicà la **Selva de sentències** (1623) escrites en dècimes i tercets. El Dr. Rubió i Balaguer la cita com a obra molt rara de trobar i de finalitat didàctico-popularitzant fracassada. En canvi, destaca l'excel.lència i superioritat dels **Quatre-cents aforismes catalans** de Joan Carles i Amat, perquè el to en què foren escrits conté "la malícia irònica del poble". Els **Quatre-cents aforismes catalans** foren publicats a Barcelona l'any 1636. La seva popularitat igualà sinó competí moltes vegades amb l'obra de Turmeda. En aquest sentit és interessant de ressenyar l'opinió de l'il.lustrat bisbe Fèlix Torres Amat sobre l'obra de l'autor monistrolenc: *"que hasta pocos años hace servian en las escuelas de los niños para después que sabian deletrear. Hánse reimpreso infinitas veces y traducido no solamente al castellano sinó a otros idiomas".*

Si bé no estrictament del gènere, una altra obra, **Un llarg i venturós pelegrinatge,** llibret de doctrina cristiana d'autor anònim, editat el 1637, acompanyà a les dues ja esmentades pel camí de la popularitat. Fins al 1851 se n'han catalogades 42 edicions.

Ja en el segle XVIII dos autors valencians, Carles Ros i Lluís Galiana, amb mentalitat il.lustrada i, per tant, amb actituds més o menys decidides a favor de la reivindicació de la llengua, feren noves aportacions al gènere, Carles Ros amb el seu **Tractat d'adages i refranys valencians** (1733) posà les bases de la paremiologia valenciana posterior. Un continuador de la tradició fou Galiana, qui escriví la **Rondalla de rondalles** (1776), llibre en prosa on aplegà modismes, refranys i metàfores populars. En morir, deixà inèdita una recopilació de 814 refranys que foren editats l'any 1920.

En el segle XIX, autors com Albert Llanas i Pompeu Gener reemprengueren el gènere amb mentalitat del tot culta i amb interessos ideològico-estètics molt diferents. Així, doncs, de tota la tradició en destaquen dos noms: fra Anselm Turmeda i Joan Carles i Amat.

Joan Carles i Amat amb els **Quatre-cents aforismes catalans** no pretengué de cap manera de fer una obra literària culta. Ell mateix en un rodolí ens diu: *"Les lletres molt bones són,/ però no les vol lo món!"* D'altra banda, són nombroses i fàcilment detectables les falles tècniques al llarg de l'obra: mètrica, falses rimes, lèxic poc acurat. . . Respecte a l'originalitat de l'obra, el Dr. Rubió i Balaguer es demanava si Carles i Amat *"fou un simple recopilador de refranys"*, o bé, si es dedicà a elaborar amb ha-

bilitat mitjançant rodolins els ensenyaments de l'experiència. De fet, creiem que alternà ambdós exercicis i, així, l'aportació més personal la trobem en el to popular i irònic que impregna l'estil i la vivesa que sabé infondre en l'elaboració dels diferents materials folklòrics. El cert és que els aforismes de Carles i Amat, en un percentatge prou alt, no són originals. Rubió cita un adagi extret de **Tirant lo Blanc:** *"Hostes i peix, a tres dies puden"*, que el nostre autor transformà en: *"L'hoste com lo peix menut/ al cap de tres dies put."* En el fons, a l'època aquesta mena de manlleu no tenia la importància que li podríem atribuir ara. Al contrari, sovint podia ser un mèrit de la bona informació de l'autor. També trobaríem d'altres aforismes que són una simple traducció de refranys castellans o bé que segueixen models anteriors com els de Ferrer de Guissona. Tot plegat no desmereix gens ni mica la destacada aportació de Carles i Amat a la tradició paremiològica catalana. Malgrat les limitacions ja assenyalades, a la llarga s'imposà pels seus valors a la resta d'obres del mateix gènere.

I la llengua en què foren escrits els aforismes? En aquest aspecte si que ben poc podem afegir a tot el que s'ha dit sobre el període. La cultura catalana i, més concretament la llengua, havia entrat en un procés de despersonalització que empobria i en degradava les diferents manifestacions cultes i populars. I aquestes últimes foren les que durant més de dos segles i mig es demostraren més fidels a la llengua del país, amb totes les mancances i limitacions que vinguin al cas. Joan Carles i Amat fou una d'aquelles anelles que no permeteren que la "cadena" de la tradició cultural catalana s'arribés a perdre del tot. La seva fou una aportació cabdal a una escola aferrissadament decidida a mantenir la seva catalanitat.

LES EDICIONS

Els **Quatre-cents aforismes catalans** foren objecte de nombroses edicions. A continuació catalogarem i ordenarem aquelles de les quals en tenim referència certa. Abans de passar a la ressenya localitzada, cal destacar la clara regionalització de les edicions al voltant dels centres més importants de població del país.

BARCELONA

En casa de Sebastià i Jaume Mateuat, 1636
En casa de Mariano Soldevila, en lo carrer de la Llibreteria segle XVII.
per Joan Serra i Centené, estamper i llibreter. Baixada del Principat de la Canonja (s.a.)
Estampa de Joan Pau Martí. (s.a.)
per Joan Pau i Joan Martí. 1713
Una edició de 1718 on no consta la casa editora.
per Josep Altés. Estamper i llibreter en la Llibreteria (s.a.)
per Joan Forns. Estamper al carrer Amargós (diverses edicions s.a.)
per Jordi, Roca i Gaspar (s.a.)
per Joan Jolis. Estamper en el carrer dels Cotoners (s.a.)
En casa de Mateu Barceló. Estamper. Plaça de Junqueres (s.a.)
per Josep Teixidó, estamper del Rei nostre Senyor (s.a.)
En casa d'Anton Arrogue, Estamper (s.a.)
per la vídua Roca. 1825
A cura de Josep Vilar, amb breus notícies bio-bibliogràfiques de son autor. Imprenta Bayer Germans i Cia, Passeig de Sant Joan, 6 i 10. Barcelona, 1918, 68 pàgs.

GIRONA

Per Jaume Bro, en les Ballesteries. (s.a.)
Per Josep Bro, als Quatre Cantons. (s.a.)
Per Narcís Oliba. Estamper (moltes edicions sense any)

LLEIDA

Reimprès per la vídua Corominas. Exemplar relligat amb el llibre de Turmeda i la **Peregrinació del Venturós Pelegrí** (s.a.)
Cristòfol Escuder (s.a.)

VIC

Per Ignacio Valls en la Plaça Major 1825
Per Valls, 1847

MANRESA

En l'estampa de Pau Roca, carrer de Sant Miquel (s.a.)
Casa Abadal (s.a.)

REUS

Rafel Compte (s.a.)

CERVERA

Edició de la Universitat, 1805

LA NOSTRA EDICIÓ

Hem partit de la impresa a cura de Josep Vilar el 1918, arran de l'homenatge que Monistrol reté al seu fill il.lustre. Vilar se serví d'una reimpressió feta per Joan Serra i Centené a Barcelona.

Ha estat gran la sorpresa quan hem constatat que en l'esmentada edició només hi figuren

394 aforismes. La manca de temps no ens ha permès de confrontar aquesta xifra amb la d'altres edicions anteriors. Així, doncs, no podem en aquests moments fixar amb rigorositat si realment els aforismes de Carles i Amat havien estat quatre-cents.

De l'edició de Vilar hem deixat de reproduir la sèrie de pregàries que cloïen a manera d'apèndix el volum d'aforismes, car ens han semblat no components estrictes de l'obra. Hem reproduït el text de Vilar fent-hi només correccions de tipus ortogràfic. Quan pel sentit d'una frase ens ha semblat que hi mancava alguna lletra, aquesta l'hem reproduïda entre claudàtors. En els casos de desinències verbals d'imperatiu ("digas") i de subjuntiu ("tingas") hem optat per normalitzar-les segons la forma actual. Els castellanismes lèxics i morfològics que no han estat admesos fins l'hora present, han estat remarcats en cursiva.

BIBLIOGRAFIA

MARIÀ AGUILÓ, **Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860.** Rivadeneyra. Madrid, 1923, 1077 pàgs.

JORDI RUBIÓ i BALAGUER, **Literatura catalana** dins **Historia General de las Literaturas Hispánicas.** Editorial Vergara. Barcelona, 1968, IV (1ª part) 495 a 591.

JOSEP VILAR, **Quatre-cents aforismes catalans del Dr. Joan Carles i Amat. Breus notícies bio-bibliogràfiques de son autor.** Impremta Bayer Germans i Cia. Barcelona, 1918

ELS 400 AFORISMES CATALANS

1 Alabem primerament
al Santíssim Sagrament.

2 Tres Persones, i un sol Déu
són en un poder, Fill meu.

3 És Maria celestial
sens pecat original.

4 Devot de la Verge pura
sia[1] tota criatura.

5 A un sol Déu adoraràs,
i en va mai lo juraràs.

6 Les festes has de guardar,
i a ton pare i mare honrar.

7 *Ningun* home mataràs,
tampoc no fornicaràs.

8 No furtes res a ningú,
ni digues mentides tu.

9 Ni desitges dona *agena*,
ni béns d'altri que hi ha pena.

10 No sies mai lo primer,
de dir coses del tercer.

11 Los savis tenen a mengua,
fer servir massa la llengua.

12 Qui diu té enteniment
més que un altre, és innocent.

13 Si camines per mal lloc,
creu-me, passa poc a poc.

14 No *descobres*[2] ton secret
a ningú i seràs discret.

15 Lo mercader a la plaça,
i lo menestral a casa.

16 Quan replega la formiga
no t'*assentes* a la biga.

17 Trau de casa lo minyó
abans no et faça falló.

18 No mostres als fills amor,
perquè no et causen dolor.

19 Si no vols tenir desfici
a ton fill dóna-li ofici.

20 Lo minyó quan perd son pare,
allunyeu-lo de la mare.

21 Lo marit a la muller
tinga-li lo menester.

22 La muller a son marit
tinga-li ben net lo llit.

23 La donzella *recatada*,
serà molt bona casada.

24 La dona que va a la llana,
mai tindrà la testa vana.

25 La senyora que treballa,
no gasta diner ni malla.

26 La que no vol treballar,
no pot fer sinó gastar.

27 La dona que es posa ungüents
a la cara, perd les dents.

28 La dona per ser discreta
ha d'estar sempre retreta.

29 Lo jove que no treballa,
quan és vell, dorm a la palla.

30 Lo home que tracta ab amigues,
mai li faltaran fatigues.

31 Qui ab vestits, s'hi gasta massa,
té lo cap de carabassa.

32 La dona sens menester,
no estiga baix al carrer.

33 Una bossa solament,
té la casa que hi ha argent.

34 La casa que s'hi treballa
mai hi falta pa, ni palla.

35 Qui compra més del que pot
aprés s'ho ha de vendre tot.

36 Lo qui va molt als mercats,
si és pagès, no té ducats.

37 Lo pagès sempre ha d'estar
prop dels qui fa treballar.

38 Als mossos no els degues[3] massa,
perquè et treuran de ta casa.

39 Si alguns parlen de secret,
no t'hi acostes que és mal fet.

40 Sempre les festes majors
causen al ventrell dolors.

41 Si per cas ets convidat
menja sols lo acostumat.

42 Ja lo món ha introduït,
que tothom sia mosquet.

43 Procura tenir cabal
per no anar a l'hospital.

44 Qui es casa per interès,
mosso de sa muller és.

45 Qui ab joies gasta lo dot
de sa muller és janot.

46 Segons tindràs lo estament
vestiràs honestament.

47 Si del dot de ta muller
refies, seràs grosser.

48 Si tens algú agraviat
no vages[4] mai descuidat.

49 Fes tes coses ab repòs,
deixa dir a l'envejós.

50 Mai segones intencions
fan bones conversacions.

51 No estigues[5] sol, jo t'ho dic,
ab muller de ton amic.

52 Lo ociós que entra en ta casa,
és un foc, és una brasa.

53 Quan un home se vol casar
viafors[6] ha de cridar.

54 La dona que et casaràs,
fes que sia de ton braç.

55 Si voldràs ben *acertar*
al carrer t'has de casar.

56 Del sacerdoci les sobres
totes han de ser de pobres.

57 Per tenir bona opinió
procura anar ab lo bo.

58 Seràs tingut per molt savi
si dissimules lo agravi.

59 Si algú fa algun *sinsabor*
deixa-ho a nostre Senyor.

60 Lo home que fa del valent
és darrer al somatent.

61 Qui s'estima del que fa
mai *apenes* errarà.

62 Qui recull al bandoler
dins poc temps no té graner.

63 Per casar filles donzelles
no vengues[7] moltons ni ovelles.

64 Quan les filles casaràs
les sobres los donaràs.

65 Molts se'n van a l'hospital
per no vendre son cabal.

66 De tos pares quan són vells
no et descuides un punt d'ells.

67 Si a tos pares tractes bé
viuràs molt, perquè jo ho sé.

68 Si ton pare és pobre i vell,
no sofries mostria la pell[8].

69 Lo millor bocí del plat
sia per qui t'ha engendrat.

70 Lo fill que a sos pares bat,
ja lo infern lo té guanyat.

71 No deixes per ton rancor
de saludar al major.

72 Lo major si és cortesà,
al menor saludarà.

73 Lo *villà superbo* i mal,
és una pesta mortal.

74 Veuràs sempre a l'ignorant,
a la ciència menyspreant.

75 Molt savi seràs fill meu
si *alcances* temor de Déu.

76 Paga a ton senyor los drets,
i allunya't de ses parets.

77 No confie lo secular
viure del peu de l'altar.

78 Molts germans en un consell
lo blanc fan tornar vermell.

79 Si vols ésser ben servit
fes-te tu mateix lo llit.

80 Si tens la cua de palla
no poses[9] foc a la falla.

81 A l'amic prova'l primer
ans que l'hages menester[10].

82 A la filla mentres creix
dóna-li lo que mereix.

83 Si algú llitg[11] alguna carta
un poc lluny d'aquell t'aparta.

84 Quan ab algú parlaràs
no t'acostes prop del nas.

85 Parlant ab algú, tos dits
no toquen botons dels pits.

86 Menjant no faces[12] *rumor*
dels llavis, que no és *primor*.

87 Quan voldràs xuclar un ou
no faces aquell clo clou.

88 Lo cavaller a la guerra,
i lo pagès a la terra.

89 Lo sacerdot retirat,
de tothom és estimat.

90 Confessa a ton confessor,
fins lo pensament menor.

91 Adverteix açò fill meu,
que tot temps te mira Déu.

92 A la iglésia per orar,
i a la plaça per tractar.

93 No tractes a gent ociosa
perquè és cosa perillosa.

94 Deixa diners als amics,
si vols tenir enemics.

95 La persona que molt riu,
no té lo discurs molt viu.

96 No visques[13] per a menjar,
menja sols per a passar.

97 No vulles[14] mal als amics,
que són de tos enemics.

98 No t'*alabes* de fer mal
perquè és un vici infernal.

99 No serà cosa que et quadre
fet per un traidor o lladre.

100 Tingues[15] sempre per deport
pensar que vas a la mort.

101 Amistat per interès
no dura, perquè no ho és.

102 A fe que és pesada cosa,
la persona melindrosa.

103 Mal usar no pot durar
per molt que et vulles gaurdar.

104 Si mires als estaments
tots los veuràs descontents.

105 *Hacienda* que és mal guanyada
no tindrà molta durada.

106 Si gastes més del que guanyes
vestiràs de telaranyes.

107 Jutge que no té consciència
mai farà bona sentència.

108 Fugiràs de l'usurer
com del mateix Llucifer.

109 No vages de nits si et guardes,
perquè mai tindràs prou guardes.

110 Lo home de si confiat,
prest és perdut i acabat.

111 Oiràs i miraràs,
si veus res ho callaràs.

112 Lo qui diu que sap prou
té lo cap més gros que un bou.

113 No s'*alcança* la doctrina
parlant ab la Catarina.

114 Si al qui deus no pots pagar
humilment li has de parlar.

115 Al criat que servit ha
no li degues res demà.

116 Mosso que al treball va al foc,
no el tinga sinó un badoc.

117 La vida per ton senyor
perdràs abans que l'honor.

118 Sempre lo bon català
diu: què menjarem demà?

119 La persona que molt muda,
sempre la veuràs perduda.

120 Qui cuida de casa *agena*,
mai la sua està molt plena.

121 Mai veuràs a l'envejós
que tinga gaire repòs.

122 Deixa fer a ton veí,
darà't[16] bon jorn de matí.

123 La casa que no té pau
moltes nits no es tanca ab clau.

124 Mai lo home serà prudent,
contrapuntant a la gent.

125 Abans de fer una cosa
pren consell si és perillosa.

126 Si voldràs amic algú,
no sia més ric que tu.

127 Si compres res a censal,
no ho pagues més del que val.

128 Lleis que per als mals són bones,
borrar-les d'entre persones.

129 Qui té mala condició
mai troba bon companyó.

130 Per sa casa mira poc
lo qui juga, o mira al joc.

131 La persona descuidada
és una cosa encantada.

132 Mai lo peresós tindrà
pa, ni vi, per a demà.

133 Diu lo bisbe de Comenja,
qui no treballa no menja.

134 Qui menja sens treballar
si no és ric, té de robar.

135 Qui té mala companyia
no pot viure ab alegria.

136 Ab lo qui beu massa vi,
negocia-hi ben de matí.

137 Lo pagès que té diner,
mai se passe cavaller.

138 Més val ésser ric pagès,
que ser un pobre burgès.

139 Qui exercita la justícia,
face-la sense malícia.

140 Procura conversacions,
que no hi entren murmuracions.

141 No vulles mai argüir,
ab qui no sap resumir.

142 En la boca del discret,
lo que és públic, és secret.

143 Per dir-se les veritats,
se perden les amistats.

144 Digues a la muller del *ciego:*
per qui s'afaita Diego?

145 Les afaitades són dones
de dia i de nit, són mones.

146 Si vols prendre bon consell
prent-lo sempre d'home vell.

147 No estigues molt en la plaça
ni et burles d'aquell qui passa.

148 Confessar *molt a menut*,
perquè lo pecat molt put.

149 Si ab gent dolenta vas,
lo que ells fan, mai ho faràs.

150 Que bé que està la filosa
a la dona poderosa.

151 Qui serà amic del pobret
en lo cel tindrà gran dret.

152 Al pobre que és vergonyant,
dóna-li de *quant en quant*.

153 L'almoina que es fa secreta
és accepta i molt perfecta.

154 L'almoina quan la faràs,
no mires a qui la fas.

155 Guarda't de la hipocresia,
perquè és mala malaltia.

156 Si alabes molt ta muller,
seràs tingut per grosser.

157 És molt gran la discreció
del que lleva l'ocasió.

158 Tindràs sempre bon delit
si temples ton apetit.

159 Cent anys digué la Domenja:
qui poc menja, molt temps menja.

160 No menjant sinó d'un plat,
tindràs bon ventrell Bernat.

161 No es coneix lo home perdut,
sinó quan és abatut.

162 No digues mal de ta mare,
que és afrontar a ton pare.

163 Quan lo rei és poderós
son reine no ne té repòs.

164 Si en ta casa entra molt bé,
mira sempre com hi ve.

165 És doblada la maldat
que es fa ab senyal d'amistat.

166 Lo lladre naturalment
té peresa i no és valent.

167 Casa ton fill quan voldràs
i ta filla quan podràs.

168 *Bellaco* entreteniment
és dir mal del que és *ausent*.

169 Caçador de moixonets
guanya, però menudets.

170 Si treballes menjaràs
i sinó dejunaràs.

171 Aprés que és vingut lo dany,
és en va parlar d'antany.

172 Creu-me no vages de nits,
perquè van mals esperits.

173 En ser dia, deixa el llit,
tindràs salut i delit.

174 Escolta bé la raó
que et dóna ton companyó.

175 En bones conversacions
mai no trenquis les raons.

176 Si trenques les raons males,
ab los *Angeles* ja t'iguales.

177 Sempre, hi ha bo i millor,
fins a Déu Nostre Senyor.

178 Puix lo sol no té repòs
no estigues mai ociós.

179 Qui de l'ase menja lo pa
mai de fam se morirà.

180 Sempre lo pescador de canya
gasta molt més que no guanya.

181 Pescador o caçador,
o fam, o fred o calor.

182 *Ningun* home pot saber
sinó Déu, lo que ha de ser.

183 A judici d'incipients,
los savis són innocents.

184 A l'escudella i pitança,
bufar-hi és mala criança.

185 Los *colzos* no has de posar
en taula per a menjar.

186 Si en ta casa hi ha bonança,
no hi serà si fas fermança.

187 Consola als desconsolats,
visita als *encarcelats*.

188 Dóna al que està despullat,
de ta roba la meitat.

189 Al pobre que no té clam,
no el deixis morir de fam.

190 No mires coses profanes,
ni *oigues* paraules vanes.

191 La mortalla solament
s'emporta el ric *avarient*.

192 Ni lo ric gosa menjar,
ni lo pobre se pot fartar.

193 A príncep que bé governa,
desitja-li vida eterna.

194 Ni de burles, ni de veres,
ab ton senyor parties[17] peres.

195 Si en ta terra no hi ha guerra,
gràcies al Rei de la terra.

196 La primera informació,
no la creu lo bon baró.

197 Gran cosa és no ser ingrat
al qui t'ha beneficiat.

198 Mai se moga qui bé està,
qui mal cerca el trobarà.

199 Fes bé lo temps que viuràs,
perquè això t'emportaràs.

200 Treballar per a valer,
i sofrir per a saber.

201 Si no calles lo que fas,
si et(s) res, també ho diràs.

202 L'hoste com lo peix menut,
al cap de tres dies put.

203 Si de mal just ve lo anyell,
mal profit farà la pell.

204 Molts diuen lo que no fan,
per gustar quan ho diran.

205 Seràs causa de molts mals,
si fas testimoni fals.

206 Qui diu mal en ta *ausència*,
temor té de ta presència.

207 Quina culpa té lo cirer,
si son amo fa un despler.

208 Qui a bèstia o planta fa mal,
és insensat animal.

209 Qui no restitueix la roba
que roba, a Déu la roba.

210 Cases fetes de robar,
les veuràs enderrocar.

211 Lo ferro quan és calent
se dobla molt fàcilment.

212 Deia la vella Perica,
l'espina quan naix ja pica.

213 Lo mosso que està pagat,
sempre té lo braç trencat.

214 Lo molt parlar sempre mou,
com lo massa gratar cou.

215 Lo qui puja algun grau,
no mirant avant, baix cau.

216 Prop la muntanya i ribera,
és la terra falaguera.

217 Mira que val més tenir,
molt més que no penedir.

218 Ni la missa, ni civada,
estorben llarga jornada.

219 Si tens la porta tancada,
tindràs la testa guardada.

220 Mira que val més un té,
sempre, que dos te daré.

221 Quan voldràs dir mal d'algú,
mira primer qui ets tu.

222 La mare molt estordida[18],
a la filla fa tollida[19].

223 Tres quintars fan dotze roves;
comptes vells, baralles noves.

224 Més val pa eixut ab amor,
que gallines ab rumor.

225 Maneja la cua lo ca,
no per tu, sinó pel pa.

226 Sempre val més mendigar
que a la força gambejar.

227 Més val ésser cap de lluç
que no cua d'*abestrús*.

228 Tota píndola *dorada*,
té l'amargura amagada.

229 Lo que serveix a comú,
serveix a tots i a ningú.

230 Lo *bobo* tot ho sap fer,
fins al temps del menester.

231 Sens les dones i los vents,
no hi hauria tants torment(s).

232 Quan lo vell fa *nyinyeries*,
ni li passen en vuit dies.

233 Lo qui paga lo que deu,
fa cabal per son hereu.

234 Lo qui a molta gent manté,
Déu sap lo treball que té.

235 Qui camina mal camí,
no fa bon pas a la fi.

236 Si vols estar mal a ton pler,
ves per mar o pren muller.

237 Ventura és per lo casat,
fer-li sa muller costat.

238 Si la dona ho vol janot,
no et val fer lo borinot.

239 Tancava'l ab clau Narnau,
i ella tenia altre clau.

240 La dona bona i lleial
és un tresor principal.

241 L'honra del marit està,
de sa muller en la mà.

242 Per castigar la muller,
molta causa hi ha d'haver.

243 Los vells tenen gran treball,
de pujar sobre el cavall.

244 Al cavall desenfrenat,
mira'l de lluny i amagat.

245 Amor i la gravetat
no passen per un forat.

246 Lo home que vol bona caça,
vage-la a comprar a plaça.

247 A l'home que de tu fia,
fia d'ell, que és cortesia.

248 Qui tot ho vol, tot ho perd,
diuen que diu lo expert.

249 Qui pren consell d'ell mateix,
sol també se penedeix.

250 Qui no adoba la gotera,
ha de fer la casa entera.

251 Qui no bat en juliol,
no pot batre aprés quan vol.

252 Lo home que lluny va a caçar,
va enganyat o va enganyar.

253 Si vols que et seguesca[20] lo ca,
dóna-li un bocí de pa.

254 Qui sembra en camí real,
perd lo gra i perd lo jornal.

255 Los que es casen per amors,
sempre viuen ab dolors.

256 Qui bé menja i millor beu,
ell fa molt bé lo que deu.

257 Qui festeja la casada,
la vida porta emprestada.

258 Molt abraça i poc estreny,
és home que té poc seny.

259 Lo senyor que no és senyor,
cert que mereix curador.

260 La senyoria és pujada,
al més alt de la teulada.

261 Qui a la fleca va, i taverna,
família *agena* governa.

262 Lo llop sempre va a caçar,
lluny del lloc a on sol estar.

263 Quan aniràs de camí,
no vages sens pa ni vi.

264 Quan lo savi fa un *borró*,
no t'espantes per això.

265 Diu en Roca de Terrassa:
la perfídia mata la caça.

266 Per desig que té del bou,
llepant va lo llop al jou.

267 Cerca lo simple son dany,
quan lo savi fa un engany.

268 No per a perdre son ús,
porta la filosa al fus.

269 Cartes, daus, dones i vi
fan tornar al ric mesquí.

270 Encara que et vullen[21] mal,
no perdràs ton natural.

271 Si fas bé lo que pots fer,
a pocs hauràs de menester.

272 Qui té acostumat d'anar,
sos peus no poden estar.

273 Caldera vella, i terrat,
no està sens bony o forat.

274 Pera, préssec i meló
volen lo vi molt felló.

275 Més val poc ab voluntat,
que no molt, si és de mal grat.

276 Lo sa(v)i sap què no sap,
lo simple tot ho té al cap.

277 Beneita casa és aquella,
que té olor de vell tota ella.

278 La dona bonica, mai
te farà tornar ric Blai.

279 Si ta muller té bon cap,
tu passaràs per tot cap.

280 La barba de molts colors,
sols la porten los traïdors.

281 Mula que no veu civada,
la cella la té matada.

282 Lo caçador que vol caça,
a la caça no amenaça.

283 Lo roig ab lo pèl que té,
bé pot ser home de bé.

284 Lo qui dóna per als sants,
no pensa donar-ho a tants.

285 Muller que no menja ab vós,
aprés menja més que dos.

286 Lo qui fa una casa, o es casa,
la bossa li torna rasa.

287 La dona que és ben casada,
no té sogra ni cunyada.

288 Al qui no li sobra pa,
no sé jo perquè té ca.

289 No cregues[22] de ton amic,
lo que et diu son enemic.

290 Lo cristià, que a altre cristià
captiva, és mig luterà.

291 Quan lo diable ve a resar,
mira que et vol enganyar.

292 Quan lo *bobo* va al mercat,
lo mercat és acabat.

293 La gala molt prest se'n va,
no la falta que ella fa.

294 Així com preguntaràs,
tal resposta *alcançaràs*.

295 Lo *villà* pensa saber,
molt més del que és menester.

296 Lo govern d'un poble bo,
ha de ser ab discreció.

297 Déu te guard del desbarat,
d'algun poble *alborotat*.

298 Qui demana ab passió,
no porta bona intenció.

299 No deixes la carretera
per anar per la drecera.

300 Qui sopa molt a la nit,
no dorm *sossegat* al llit.

301 Per ben assentat que estigues,
que no pots caure no digues.

302 Per molt que estigues ric,
no *olvides* al pobre amic.

303 Una dona me digué al Born:
per la boca escalfo al forn.

304 Si so savi mai diré:
d'aquesta aigua no beuré.

305 Mai se sap si és gros lo nap,
fins que ha descobert lo cap.

306 No vulles mal pledejar,
lo que no pots ben provar.

307 No passes mai a cavall
per pont, barca, ni aragall.

308 Fill meu paga lo que deus
no ho deixes per tos hereus.

309 La bona satisfacció
se fa en vida, i en mort no.

310 Lo procurador al pubill
lo ha de tenir com a fill.

311 Lo curador sempre cura,
no sé jo per qui procura.

312 Si dones ans de morir,
aparella't a sofrir.

313 A ningú demanaràs
los diners que guardaràs.

314 Un engany fan al prudent,
però dos a l'innocent.

315 Vós caçau, i altri vos caça,
més valdria estar en casa.

316 Alguns hòmens hi ha beats,
que tenen ungles de gats.

317 Lo vell que és festejador,
de l'hivern és una flor.

318 Menjaràs lo pa mudat
i beuràs lo vi usat.

319 Tot home que vol mentir,
gran memòria ha de tenir.

320 No amostres mai lo forat
del diner que has amagat.

321 Prop d'un home descuidat
sempre hi trobaràs un gat.

322 Lo ric sempre és *codiciós*
i lo pobre desitjós.

323 No tindràs parent millor,
que un amic que et tinga amor.

324 Del que no has estudiat,
no tractes, que és *necedat*.

325 Si criats t'han de servir
aprèn sempre de sofrir.

326 Dels hòmens ha fet *ausència*
-segons diuen- la prudència.

327 La ignorància és arribada
i li han fet gran entrada.

328 No hi ha ramellet marcit,
com lo bo que és perseguit.

329 Alguns se n'entren llepant
i se n'ixen[23] mossegant.

330 En los nius que són d'antany,
no hi ha moixonets enguany.

331 Si tens cases a lloguer
mai te faltarà que fer.

332 En la seda o escarlata,
se taca, si no es *recata*.

333 En Catalunya i Castella
lo cavall porta la sella.

334 En ta vida ta muller
tres eixides ha de fer.

335 En la casa del(s) joglars
tothom balla contrapàs.

336 Entre dos d'igual estat
en lo estret és lo debat.

337 Clavilla del fust mateix,
té mal nom perquè el mereix.

338 Ni costums tenen disculpa,
ni l'edat pot tenir culpa.

339 Entre moles no mi pos,
perquè molen fins a l'os.

340 Sempre en qualsevol consell
hi veuràs un ca vermell.

341 En una boca tancada
no hi entra mosca, ni alada.

342 En terra que no és bona,
molt més mal hi ha del que sona.

343 Puix lo diner no és trencat,
sencer fa al qui el té guardat.

344 Al qui menja lo madur
fes-li rossegar lo dur.

345 Lo llamp del cel, i l'amor
deixant pell, cremen al cor.

346 A l'ase i mala muller,
bastonades ho has de fer.

347 Quan voldràs ta casa obrar,
en març has de començar.

348 Lo mosso que és peresós
per un pas ne dóna dos.

349 En les obres i en la fe
se coneix qui amor te té.

350 Taverna que té bon vi
ventura té prop de si.

351 Lo pare guanya al ral
i lo fill lo gasta mal.

352 Qui no té muller la mata
i lo qui la té la grata.

353 Lo llinet que és ben filat
sempre dóna drap doblat.

354 No sé jo si és *acertat*
vendre més car lo fiat.

355 Vinyes i dones hermoses,
de guardar dificultoses.

356 Lo mosso que és ben criat
calla, si no és preguntat.

357 Quina culpa té la gata,
si la mossa no es *recata*.

358 Qui vol fer lo que no sap,
cau a terra o es trenca el cap.

359 Qui escudella d'altri espera,
no la pot menjar sencera.

360 Lo qui un cove sabrà fer,
ja pot dir que és cisteller.

361 Qui *tropece* en un lloc pla,
en lloc aspre, què farà?

362 Qui es posa en perill de caure,
apar té ganes de jaure.

363 Qui no dóna lo que dol
mai *alcança* lo que vol.

364 Qui del món té confiança,
cosa bona mai *alcança*.

365 Qui filassa sua fila,
bona saliva destil.la.

366 Qui bé nua, bé desnua,
tant si és fil com filempua.

367 Qui a guineus vol enganyar
molt matí s'ha de llevar.

368 Qui no té si no cabés[24]
malalt al dissabte és.

369 Gran *cuidado* lo metge té
del malalt que paga bé.

370 Cerca sempre bon doctor
i millor lo confessor.

371 Per tos fills ben heretar
no vulles lo infern guanyar.

372 Qui per si no té cruell[25],
com pot donar bon consell?

373 Qui diners té de cobrar
moltes voltes ha de dar.

374 Lo qui no s'escarmenta ab una,
no escarmentarà ab *ninguna*.

375 Les lletres molt bones són,
però no les vol lo món.

376 No t'agrades d'advocat,
que no et diu la veritat.

377 Per no perdre sos esplets,
lo home *cuerdo* no vol plets.

378 Lo home que no sap sumar,
mai sabrà multiplicar.

379 Si tens molts diners, faràs
tot allò que tu voldràs.

380 Si tens un ardit per vil
mai arribaràs a mil.

381 Si no vols ser enganyat
tracta ab or de bon quilat.

382 La persona que té cria
sempre guanya nit i dia.

383 Lo pagès que para llaços
no camina per bons passos.

384 Qui desitja mort *agena*
ell té mala vida i pena.

385 Qui tot sol menja son gall,
enselle sol son cavall.

386 Puix l'enveja és sens profit,
no la vulles en ton pit.

387 Lo infern té molta ganància
del pecat de la ignorància.

388 Faràs ab gran diligència
lo examen de consciència.

389 Procura dar adjutori
als qui estan en purgatori.

390 Sens urgents ocupacions,
no deixes d'oir sermons.

391 Posa't a la fantasia
d'oir missa cada dia.

392 Repassa cada semmana
la doctrina cristiana.

393 Obeiràs de bona gana
a la Iglésia Romana.

394 Finalment tot quan faràs
a ton Déu ho oferiràs.

Fi dels *400 aforismes catalans*

NOTES

1.- **sia,** sigui.

2.- **descobres,** descobreixis.

3.- **degues,** deguis.

4.- **vages,** vagis.

5.- **estigues,** estiguis.

6.- **viafors,** crit o so d'alarma per a demanar auxili o per a reunir la gent.

7.- **vengues,** venguis.

8.- **no sofries mostria la pell,** no pateixis que mostri la pell.

9.- **poses,** posis.

10.- **hages menester,** necessitis.

11.- **llitg,** llegeix.

12.- **faces,** facis.

13.- **visques,** visquis.

14.- **vulles,** vulguis.

15.- **tingues,** tinguis.

16.- **darà't,** et donarà.

17.- **parties,** parteixis.

18.- **estordida,** privada de seny, del bon ús de la raó per efecte d'un cop, d'admiració, de por, etc.

19.- **tollida,** tolida.

20.- **seguesca,** segueixi.

21.- **vullen,** vulguin.

22.- **cregues,** creguis.

23.- **ixen,** surten.

24.- **cabès,** la part superior d'una túnica o camisa on hi havia l'obertura per a passar el cap.

25.- **cruell,** cap dels diccionaris consultats en dóna la definició. Suposem que vol referir-se al seny o el senderi.

JOAN CARLES I AMAT EN LA TRADICIÓ PAREMIOLÒGICA CATALANA

Llorenç Soldevila i Balart

L'interès pels proverbis en la nostra literatura ve de lluny i n'hauríem de diferenciar dues tradicions: la culta i la popular. El proverbi és un gènere de finalitat bàsicament didàctica. Redactats en la forma de màxima o sentència moral, els proverbis foren eines adequadíssimes per tal d'instruir els minyons de les escoles durant segles. Normalment adoptaven les combinacions de quatre versos (Turmeda) o de dos versos heptasíl.labs o octosíl.labs amb rima (Carles i Amat). D'aquesta manera resultava molt més fàcil la memorització dels continguts de la lliçó de moral i de conducta, en la qual, òbviament, eren importantíssimes les idees religioses.

Dins de la tradició culta, Ramon Llull fou el primer que se'n serví, possiblement per influència oriental. Els usà en les seves obres més doctrinàries: **Libre de mil proverbis** i els **Proverbis d'ensenyament.** En canvi, la tradició popular del gènere s'inicià sobretot a partir de l'interès que determinats homes de lletres del XVII i alguns il.lustrats del XVIII sentiren per la llengua i el saber popular. És obligat citar el **Llibre de bons amonestaments** d'Anselm Turmeda que estaria a cavall de les dues tradicions. Per una part, la seva concepció podria trobar-se en la línia de F. Eiximenis o Sant Vicenç Ferrer, els quals també conrearen el gènere, però la intencionalitat ideològica l'acosta més a la tradició popular. I el temps ha constatat la seva adscripció a aquesta tendència. El **Llibre de bons amonestaments** fou redactat a Tunis l'any 1392 i editat per primera vegada a Barcelona el 1527. El llibre fou molt utilitzat a les escoles i esdevingué popular fins al punt que se'n feren més d'un centenar d'edicions fins a arribar a mitjans del segle XIX.

D'entre els homes del XVII que escriviren llibres de proverbis cal destacar Jeroni Ferrer de Guissona i Joan Carles i Amat. Jeroni Ferrer publicà la **Selva de sentències** (1623) escrites en dècimes i tercets. El Dr. Rubió i Balaguer la cita com a obra molt rara de trobar i de finalitat didàctico-popularitzant fracassada. En canvi, destaca l'excel.lència i superioritat dels **Quatre-cents aforismes catalans** de Joan Carles i Amat, perquè el to en què foren escrits conté "la malícia irònica del poble". Els **Quatre-cents aforismes catalans** foren publicats a Barcelona l'any 1636. La seva popularitat igualà sinó competí moltes vegades amb l'obra de Turmeda. En aquest sentit és interessant de ressenyar l'opinió de l'il.lustrat bisbe Fèlix Torres Amat sobre l'obra de l'autor monistrolenc: *"que hasta pocos años hace servian en las escuelas de los niños para después que sabian deletrear. Hánse reimpreso infinitas veces y traducido no solamente al castellano sinó a otros idiomas".*

Si bé no estrictament del gènere, una altra obra, **Un llarg i venturós pelegrinatge,** llibret de doctrina cristiana d'autor anònim, editat el 1637, acompanyà a les dues ja esmentades pel camí de la popularitat. Fins al 1851 se n'han catalogades 42 edicions.

Ja en el segle XVIII dos autors valencians, Carles Ros i Lluís Galiana, amb mentalitat il.lustrada i, per tant, amb actituds més o menys decidides a favor de la reivindicació de la llengua, feren noves aportacions al gènere, Carles Ros amb el seu **Tractat d'adages i refranys valencians** (1733) posà les bases de la paremiologia valenciana posterior. Un continuador de la tradició fou Galiana, qui escriví la **Rondalla de rondalles** (1776), llibre en prosa on aplegà modismes, refranys i metàfores populars. En morir, deixà inèdita una recopilació de 814 refranys que foren editats l'any 1920.

En el segle XIX, autors com Albert Llanas i Pompeu Gener reemprengueren el gènere amb mentalitat del tot culta i amb interessos ideològico-estètics molt diferents. Així, doncs, de tota la tradició en destaquen dos noms: fra Anselm Turmeda i Joan Carles i Amat.

Joan Carles i Amat amb els **Quatre-cents aforismes catalans** no pretengué de cap manera de fer una obra literària culta. Ell mateix en un rodolí ens diu: *"Les lletres molt bones són,/ però no les vol lo món!"* D'altra banda, són nombroses i fàcilment detectables les falles tècniques al llarg de l'obra: mètrica, falses rimes, lèxic poc acurat. . . Respecte a l'originalitat de l'obra, el Dr. Rubió i Balaguer es demanava si Carles i Amat *"fou un simple recopilador de refranys"*, o bé, si es dedicà a elaborar amb ha-

bilitat mitjançant rodolins els ensenyaments de l'experiència. De fet, creiem que alternà ambdós exercicis i, així, l'aportació més personal la trobem en el to popular i irònic que impregna l'estil i la vivesa que sabé infondre en l'elaboració dels diferents materials folklòrics. El cert és que els aforismes de Carles i Amat, en un percentatge prou alt, no són originals. Rubió cita un adagi extret de **Tirant lo Blanc:** *"Hostes i peix, a tres dies puden"*, que el nostre autor transformà en: *"L'hoste com lo peix menut/ al cap de tres dies put."* En el fons, a l'època aquesta mena de manlleu no tenia la importància que li podríem atribuir ara. Al contrari, sovint podia ser un mèrit de la bona informació de l'autor. També trobaríem d'altres aforismes que són una simple traducció de refranys castellans o bé que segueixen models anteriors com els de Ferrer de Guissona. Tot plegat no desmereix gens ni mica la destacada aportació de Carles i Amat a la tradició paremiològica catalana. Malgrat les limitacions ja assenyalades, a la llarga s'imposà pels seus valors a la resta d'obres del mateix gènere.

I la llengua en què foren escrits els aforismes? En aquest aspecte si que ben poc podem afegir a tot el que s'ha dit sobre el període. La cultura catalana i, més concretament la llengua, havia entrat en un procés de despersonalització que empobria i en degradava les diferents manifestacions cultes i populars. I aquestes últimes foren les que durant més de dos segles i mig es demostraren més fidels a la llengua del país, amb totes les mancances i limitacions que vinguin al cas. Joan Carles i Amat fou una d'aquelles anelles que no permeteren que la "cadena" de la tradició cultural catalana s'arribés a perdre del tot. La seva fou una aportació cabdal a una escola aferrissadament decidida a mantenir la seva catalanitat.

LES EDICIONS

Els **Quatre-cents aforismes catalans** foren objecte de nombroses edicions. A continuació catalogarem i ordenarem aquelles de les quals en tenim referència certa. Abans de passar a la ressenya localitzada, cal destacar la clara regionalització de les edicions al voltant dels centres més importants de població del país.

BARCELONA

En casa de Sebastià i Jaume Mateuat, 1636
En casa de Mariano Soldevila, en lo carrer de la Llibreteria segle XVII.
per Joan Serra i Centené, estamper i llibreter. Baixada del Principat de la Canonja (s.a.)
Estampa de Joan Pau Martí. (s.a.)
per Joan Pau i Joan Martí. 1713
Una edició de 1718 on no consta la casa editora.
per Josep Altés. Estamper i llibreter en la Llibreteria (s.a.)
per Joan Forns. Estamper al carrer Amargós (diverses edicions s.a.)
per Jordi, Roca i Gaspar (s.a.)
per Joan Jolis. Estamper en el carrer dels Cotoners (s.a.)
En casa de Mateu Barceló. Estamper. Plaça de Junqueres (s.a.)
per Josep Teixidó, estamper del Rei nostre Senyor (s.a.)
En casa d'Anton Arrogue, Estamper (s.a.)
per la vídua Roca. 1825
A cura de Josep Vilar, amb breus notícies bio-bibliogràfiques de son autor. Imprenta Bayer Germans i Cia, Passeig de Sant Joan, 6 i 10. Barcelona, 1918, 68 pàgs.

GIRONA

Per Jaume Bro, en les Ballesteries. (s.a.)
Per Josep Bro, als Quatre Cantons. (s.a.)
Per Narcís Oliba. Estamper (moltes edicions sense any)

LLEIDA

Reimprès per la vídua Corominas. Exemplar relligat amb el llibre de Turmeda i la **Peregrinació del Venturós Pelegrí** (s.a.)
Cristòfol Escuder (s.a.)

VIC

Per Ignacio Valls en la Plaça Major 1825
Per Valls, 1847

MANRESA

En l'estampa de Pau Roca, carrer de Sant Miquel (s.a.)
Casa Abadal (s.a.)

REUS

Rafel Compte (s.a.)

CERVERA

Edició de la Universitat, 1805

LA NOSTRA EDICIÓ

Hem partit de la impresa a cura de Josep Vilar el 1918, arran de l'homenatge que Monistrol reté al seu fill il.lustre. Vilar se serví d'una reimpressió feta per Joan Serra i Centené a Barcelona.

Ha estat gran la sorpresa quan hem constatat que en l'esmentada edició només hi figuren

394 aforismes. La manca de temps no ens ha permès de confrontar aquesta xifra amb la d'altres edicions anteriors. Així, doncs, no podem en aquests moments fixar amb rigorositat si realment els aforismes de Carles i Amat havien estat quatre-cents.

De l'edició de Vilar hem deixat de reproduir la sèrie de pregàries que cloïen a manera d'apèndix el volum d'aforismes, car ens han semblat no components estrictes de l'obra. Hem reproduït el text de Vilar fent-hi només correccions de tipus ortogràfic. Quan pel sentit d'una frase ens ha semblat que hi mancava alguna lletra, aquesta l'hem reproduïda entre claudàtors. En els casos de desinències verbals d'imperatiu ("digas") i de subjuntiu ("tingas") hem optat per normalitzar-les segons la forma actual. Els castellanismes lèxics i morfològics que no han estat admesos fins l'hora present, han estat remarcats en cursiva.

BIBLIOGRAFIA

MARIÀ AGUILÓ, **Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860.** Rivadeneyra. Madrid, 1923, 1077 pàgs.

JORDI RUBIÓ i BALAGUER, **Literatura catalana** dins **Historia General de las Literaturas Hispánicas.** Editorial Vergara. Barcelona, 1968, IV (1ª part) 495 a 591.

JOSEP VILAR, **Quatre-cents aforismes catalans del Dr. Joan Carles i Amat. Breus notícies bio-bibliogràfiques de son autor.** Impremta Bayer Germans i Cia. Barcelona, 1918

ELS 400 AFORISMES CATALANS

1 Alabem primerament
al Santíssim Sagrament.

2 Tres Persones, i un sol Déu
són en un poder, Fill meu.

3 És Maria celestial
sens pecat original.

4 Devot de la Verge pura
sia[1] tota criatura.

5 A un sol Déu adoraràs,
i en va mai lo juraràs.

6 Les festes has de guardar,
i a ton pare i mare honrar.

7 *Ningun* home mataràs,
tampoc no fornicaràs.

8 No furtes res a ningú,
ni digues mentides tu.

9 Ni desitges dona *agena*,
ni béns d'altri que hi ha pena.

10 No sies mai lo primer,
de dir coses del tercer.

11 Los savis tenen a mengua,
fer servir massa la llengua.

12 Qui diu té enteniment
més que un altre, és innocent.

13 Si camines per mal lloc,
creu-me, passa poc a poc.

14 No *descobres*[2] ton secret
a ningú i seràs discret.

15 Lo mercader a la plaça,
i lo menestral a casa.

16 Quan replega la formiga
no t'*assentes* a la biga.

17 Trau de casa lo minyó
abans no et faça falló.

18 No mostres als fills amor,
perquè no et causen dolor.

19 Si no vols tenir desfici
a ton fill dóna-li ofici.

20 Lo minyó quan perd son pare,
allunyeu-lo de la mare.

21 Lo marit a la muller
tinga-li lo menester.

22 La muller a son marit
tinga-li ben net lo llit.

23 La donzella *recatada*,
serà molt bona casada.

24 La dona que va a la llana,
mai tindrà la testa vana.

25 La senyora que treballa,
no gasta diner ni malla.

26 La que no vol treballar,
no pot fer sinó gastar.

27 La dona que es posa ungüents
a la cara, perd les dents.

28 La dona per ser discreta
ha d'estar sempre retreta.

29 Lo jove que no treballa,
quan és vell, dorm a la palla.

30 Lo home que tracta ab amigues,
mai li faltaran fatigues.

31 Qui ab vestits, s'hi gasta massa,
té lo cap de carabassa.

32 La dona sens menester,
no estiga baix al carrer.

33 Una bossa solament,
té la casa que hi ha argent.

34 La casa que s'hi treballa
mai hi falta pa, ni palla.

35 Qui compra més del que pot
aprés s'ho ha de vendre tot.

36 Lo qui va molt als mercats,
si és pagès, no té ducats.

37 Lo pagès sempre ha d'estar
prop dels qui fa treballar.

38 Als mossos no els degues[3] massa,
perquè et treuran de ta casa.

39 Si alguns parlen de secret,
no t'hi acostes que és mal fet.

40 Sempre les festes majors
causen al ventrell dolors.

41 Si per cas ets convidat
menja sols lo acostumat.

42 Ja lo món ha introduït,
que tothom sia mosquet.

43 Procura tenir cabal
per no anar a l'hospital.

44 Qui es casa per interès,
mosso de sa muller és.

45 Qui ab joies gasta lo dot
de sa muller és janot.

46 Segons tindràs lo estament
vestiràs honestament.

47 Si del dot de ta muller
refies, seràs grosser.

48 Si tens algú agraviat
no vages[4] mai descuidat.

49 Fes tes coses ab repòs,
deixa dir a l'envejós.

50 Mai segones intencions
fan bones conversacions.

51 No estigues[5] sol, jo t'ho dic,
ab muller de ton amic.

52 Lo ociós que entra en ta casa,
és un foc, és una brasa.

53 Quan un home se vol casar
viafors[6] ha de cridar.

54 La dona que et casaràs,
fes que sia de ton braç.

55 Si voldràs ben *acertar*
al carrer t'has de casar.

56 Del sacerdoci les sobres
totes han de ser de pobres.

57 Per tenir bona opinió
procura anar ab lo bo.

58 Seràs tingut per molt savi
si dissimules lo agravi.

59 Si algú fa algun *sinsabor*
deixa-ho a nostre Senyor.

60 Lo home que fa del valent
és darrer al somatent.

61 Qui s'estima del que fa
mai *apenes* errarà.

62 Qui recull al bandoler
dins poc temps no té graner.

63 Per casar filles donzelles
no vengues[7] moltons ni ovelles.

64 Quan les filles casaràs
les sobres los donaràs.

65 Molts se'n van a l'hospital
per no vendre son cabal.

66 De tos pares quan són vells
no et descuides un punt d'ells.

67 Si a tos pares tractes bé
viuràs molt, perquè jo ho sé.

68 Si ton pare és pobre i vell,
no sofries mostria la pell[8].

69 Lo millor bocí del plat
sia per qui t'ha engendrat.

70 Lo fill que a sos pares bat,
ja lo infern lo té guanyat.

71 No deixes per ton rancor
de saludar al major.

72 Lo major si és cortesà,
al menor saludarà.

73 Lo *villà superbo* i mal,
és una pesta mortal.

74 Veuràs sempre a l'ignorant,
a la ciència menyspreant.

75 Molt savi seràs fill meu
si *alcances* temor de Déu.

76 Paga a ton senyor los drets,
i allunya't de ses parets.

77 No confie lo secular
viure del peu de l'altar.

78 Molts germans en un consell
lo blanc fan tornar vermell.

79 Si vols ésser ben servit
fes-te tu mateix lo llit.

80 Si tens la cua de palla
no poses[9] foc a la falla.

81 A l'amic prova'l primer
ans que l'hages menester[10].

82 A la filla mentres creix
dóna-li lo que mereix.

83 Si algú llitg[11] alguna carta
un poc lluny d'aquell t'aparta.

84 Quan ab algú parlaràs
no t'acostes prop del nas.

85 Parlant ab algú, tos dits
no toquen botons dels pits.

86 Menjant no faces[12] *rumor*
dels llavis, que no és *primor*.

87 Quan voldràs xuclar un ou
no faces aquell clo clou.

88 Lo cavaller a la guerra,
i lo pagès a la terra.

89 Lo sacerdot retirat,
de tothom és estimat.

90 Confessa a ton confessor,
fins lo pensament menor.

91 Adverteix açò fill meu,
que tot temps te mira Déu.

92 A la iglésia per orar,
i a la plaça per tractar.

93 No tractes a gent ociosa
perquè és cosa perillosa.

94 Deixa diners als amics,
si vols tenir enemics.

95 La persona que molt riu,
no té lo discurs molt viu.

96 No visques[13] per a menjar,
menja sols per a passar.

97 No vulles[14] mal als amics,
que són de tos enemics.

98 No t'*alabes* de fer mal
perquè és un vici infernal.

99 No serà cosa que et quadre
fet per un traidor o lladre.

100 Tingues[15] sempre per deport
pensar que vas a la mort.

101 Amistat per interès
no dura, perquè no ho és.

102 A fe que és pesada cosa,
la persona melindrosa.

103 Mal usar no pot durar
per molt que et vulles gaurdar.

104 Si mires als estaments
tots los veuràs descontents.

105 *Hacienda* que és mal guanyada
no tindrà molta durada.

106 Si gastes més del que guanyes
vestiràs de telaranyes.

107 Jutge que no té consciència
mai farà bona sentència.

108 Fugiràs de l'usurer
com del mateix Llucifer.

109 No vages de nits si et guardes,
perquè mai tindràs prou guardes.

110 Lo home de si confiat,
prest és perdut i acabat.

111 Oiràs i miraràs,
si veus res ho callaràs.

112 Lo qui diu que sap prou
té lo cap més gros que un bou.

113 No s'*alcança* la doctrina
parlant ab la Catarina.

114 Si al qui deus no pots pagar
humilment li has de parlar.

115 Al criat que servit ha
no li degues res demà.

116 Mosso que al treball va al foc,
no el tinga sinó un badoc.

117 La vida per ton senyor
perdràs abans que l'honor.

118 Sempre lo bon català
diu: què menjarem demà?

119 La persona que molt muda,
sempre la veuràs perduda.

120 Qui cuida de casa *agena*,
mai la sua està molt plena.

121 Mai veuràs a l'envejós
que tinga gaire repòs.

122 Deixa fer a ton veí,
darà't[16] bon jorn de matí.

123 La casa que no té pau
moltes nits no es tanca ab clau.

124 Mai lo home serà prudent,
contrapuntant a la gent.

125 Abans de fer una cosa
pren consell si és perillosa.

126 Si voldràs amic algú,
no sia més ric que tu.

127 Si compres res a censal,
no ho pagues més del que val.

128 Lleis que per als mals són bones,
borrar-les d'entre persones.

129 Qui té mala condició
mai troba bon companyó.

130 Per sa casa mira poc
lo qui juga, o mira al joc.

131 La persona descuidada
és una cosa encantada.

132 Mai lo peresós tindrà
pa, ni vi, per a demà.

133 Diu lo bisbe de Comenja,
qui no treballa no menja.

134 Qui menja sens treballar
si no és ric, té de robar.

135 Qui té mala companyia
no pot viure ab alegria.

136 Ab lo qui beu massa vi,
negocia-hi ben de matí.

137 Lo pagès que té diner,
mai se passe cavaller.

138 Més val ésser ric pagès,
que ser un pobre burgès.

139 Qui exercita la justícia,
face-la sense malícia.

140 Procura conversacions,
que no hi entren murmuracions.

141 No vulles mai argüir,
ab qui no sap resumir.

142 En la boca del discret,
lo que és públic, és secret.

143 Per dir-se les veritats,
se perden les amistats.

144 Digues a la muller del *ciego:*
per qui s'afaita Diego?

145 Les afaitades són dones
de dia i de nit, són mones.

146 Si vols prendre bon consell
prent-lo sempre d'home vell.

147 No estigues molt en la plaça
ni et burles d'aquell qui passa.

148 Confessar *molt a menut*,
perquè lo pecat molt put.

149 Si ab gent dolenta vas,
lo que ells fan, mai ho faràs.

150 Que bé que està la filosa
a la dona poderosa.

151 Qui serà amic del pobret
en lo cel tindrà gran dret.

152 Al pobre que és vergonyant,
dóna-li de *quant en quant*.

153 L'almoina que es fa secreta
és accepta i molt perfecta.

154 L'almoina quan la faràs,
no mires a qui la fas.

155 Guarda't de la hipocresia,
perquè és mala malaltia.

156 Si alabes molt ta muller,
seràs tingut per grosser.

157 És molt gran la discreció
del que lleva l'ocasió.

158 Tindràs sempre bon delit
si temples ton apetit.

159 Cent anys digué la Domenja:
qui poc menja, molt temps menja.

160 No menjant sinó d'un plat,
tindràs bon ventrell Bernat.

161 No es coneix lo home perdut,
sinó quan és abatut.

162 No digues mal de ta mare,
que és afrontar a ton pare.

163 Quan lo rei és poderós
son reine no ne té repòs.

164 Si en ta casa entra molt bé,
mira sempre com hi ve.

165 És doblada la maldat
que es fa ab senyal d'amistat.

166 Lo lladre naturalment
té peresa i no és valent.

167 Casa ton fill quan voldràs
i ta filla quan podràs.

168 *Bellaco* entreteniment
és dir mal del que és *ausent*.

169 Caçador de moixonets
guanya, però menudets.

170 Si treballes menjaràs
i sinó dejunaràs.

171 Aprés que és vingut lo dany,
és en va parlar d'antany.

172 Creu-me no vages de nits,
perquè van mals esperits.

173 En ser dia, deixa el llit,
tindràs salut i delit.

174 Escolta bé la raó
que et dóna ton companyó.

175 En bones conversacions
mai no trenquis les raons.

176 Si trenques les raons males,
ab los *Angeles* ja t'iguales.

177 Sempre, hi ha bo i millor,
fins a Déu Nostre Senyor.

178 Puix lo sol no té repòs
no estigues mai ociós.

179 Qui de l'ase menja lo pa
mai de fam se morirà.

180 Sempre lo pescador de canya
gasta molt més que no guanya.

181 Pescador o caçador,
o fam, o fred o calor.

182 *Ningun* home pot saber
sinó Déu, lo que ha de ser.

183 A judici d'incipients,
los savis són innocents.

184 A l'escudella i pitança,
bufar-hi és mala criança.

185 Los *colzos* no has de posar
en taula per a menjar.

186 Si en ta casa hi ha bonança,
no hi serà si fas fermança.

187 Consola als desconsolats,
visita als *encarcelats*.

188 Dóna al que està despullat,
de ta roba la meitat.

189 Al pobre que no té clam,
no el deixis morir de fam.

190 No mires coses profanes,
ni *oigues* paraules vanes.

191 La mortalla solament
s'emporta el ric *avarient*.

192 Ni lo ric gosa menjar,
ni lo pobre se pot fartar.

193 A príncep que bé governa,
desitja-li vida eterna.

194 Ni de burles, ni de veres,
ab ton senyor parties[17] peres.

195 Si en ta terra no hi ha guerra,
gràcies al Rei de la terra.

196 La primera informació,
no la creu lo bon baró.

197 Gran cosa és no ser ingrat
al qui t'ha beneficiat.

198 Mai se moga qui bé està,
qui mal cerca el trobarà.

199 Fes bé lo temps que viuràs,
perquè això t'emportaràs.

200 Treballar per a valer,
i sofrir per a saber.

201 Si no calles lo que fas,
si et(s) res, també ho diràs.

202 L'hoste com lo peix menut,
al cap de tres dies put.

203 Si de mal just ve lo anyell,
mal profit farà la pell.

204 Molts diuen lo que no fan,
per gustar quan ho diran.

205 Seràs causa de molts mals,
si fas testimoni fals.

206 Qui diu mal en ta *ausència*,
temor té de ta presència.

207 Quina culpa té lo cirer,
si son amo fa un despler.

208 Qui a bèstia o planta fa mal,
és insensat animal.

209 Qui no restitueix la roba
que roba, a Déu la roba.

210 Cases fetes de robar,
les veuràs enderrocar.

211 Lo ferro quan és calent
se dobla molt fàcilment.

212 Deia la vella Perica,
l'espina quan naix ja pica.

213 Lo mosso que està pagat,
sempre té lo braç trencat.

214 Lo molt parlar sempre mou,
com lo massa gratar cou.

215 Lo qui puja algun grau,
no mirant avant, baix cau.

216 Prop la muntanya i ribera,
és la terra falaguera.

217 Mira que val més tenir,
molt més que no penedir.

218 Ni la missa, ni civada,
estorben llarga jornada.

219 Si tens la porta tancada,
tindràs la testa guardada.

220 Mira que val més un té,
sempre, que dos te daré.

221 Quan voldràs dir mal d'algú,
mira primer qui ets tu.

222 La mare molt estordida[18],
a la filla fa tollida[19].

223 Tres quintars fan dotze roves;
comptes vells, baralles noves.

224 Més val pa eixut ab amor,
que gallines ab rumor.

225 Maneja la cua lo ca,
no per tu, sinó pel pa.

226 Sempre val més mendigar
que a la força gambejar.

227 Més val ésser cap de lluç
que no cua d'*abestrús*.

228 Tota píndola *dorada*,
té l'amargura amagada.

229 Lo que serveix a comú,
serveix a tots i a ningú.

230 Lo *bobo* tot ho sap fer,
fins al temps del menester.

231 Sens les dones i los vents,
no hi hauria tants torment(s).

232 Quan lo vell fa *nyinyeries*,
ni li passen en vuit dies.

233 Lo qui paga lo que deu,
fa cabal per son hereu.

234 Lo qui a molta gent manté,
Déu sap lo treball que té.

235 Qui camina mal camí,
no fa bon pas a la fi.

236 Si vols estar mal a ton pler,
ves per mar o pren muller.

237 Ventura és per lo casat,
fer-li sa muller costat.

238 Si la dona ho vol janot,
no et val fer lo borinot.

239 Tancava'l ab clau Narnau,
i ella tenia altre clau.

240 La dona bona i lleial
és un tresor principal.

241 L'honra del marit està,
de sa muller en la mà.

242 Per castigar la muller,
molta causa hi ha d'haver.

243 Los vells tenen gran treball,
de pujar sobre el cavall.

244 Al cavall desenfrenat,
mira'l de lluny i amagat.

245 Amor i la gravetat
no passen per un forat.

246 Lo home que vol bona caça,
vage-la a comprar a plaça.

247 A l'home que de tu fia,
fia d'ell, que és cortesia.

248 Qui tot ho vol, tot ho perd,
diuen que diu lo expert.

249 Qui pren consell d'ell mateix,
sol també se penedeix.

250 Qui no adoba la gotera,
ha de fer la casa entera.

251 Qui no bat en juliol,
no pot batre aprés quan vol.

252 Lo home que lluny va a caçar,
va enganyat o va enganyar.

253 Si vols que et seguesca[20] lo ca,
dóna-li un bocí de pa.

254 Qui sembra en camí real,
perd lo gra i perd lo jornal.

255 Los que es casen per amors,
sempre viuen ab dolors.

256 Qui bé menja i millor beu,
ell fa molt bé lo que deu.

257 Qui festeja la casada,
la vida porta emprestada.

258 Molt abraça i poc estreny,
és home que té poc seny.

259 Lo senyor que no és senyor,
cert que mereix curador.

260 La senyoria és pujada,
al més alt de la teulada.

261 Qui a la fleca va, i taverna,
família *agena* governa.

262 Lo llop sempre va a caçar,
lluny del lloc a on sol estar.

263 Quan aniràs de camí,
no vages sens pa ni vi.

264 Quan lo savi fa un *borró*,
no t'espantes per això.

265 Diu en Roca de Terrassa:
la perfídia mata la caça.

266 Per desig que té del bou,
llepant va lo llop al jou.

267 Cerca lo simple son dany,
quan lo savi fa un engany.

268 No per a perdre son ús,
porta la filosa al fus.

269 Cartes, daus, dones i vi
fan tornar al ric mesquí.

270 Encara que et vullen[21] mal,
no perdràs ton natural.

271 Si fas bé lo que pots fer,
a pocs hauràs de menester.

272 Qui té acostumat d'anar,
sos peus no poden estar.

273 Caldera vella, i terrat,
no està sens bony o forat.

274 Pera, préssec i meló
volen lo vi molt felló.

275 Més val poc ab voluntat,
que no molt, si és de mal grat.

276 Lo sa(v)i sap què no sap,
lo simple tot ho té al cap.

277 Beneita casa és aquella,
que té olor de vell tota ella.

278 La dona bonica, mai
te farà tornar ric Blai.

279 Si ta muller té bon cap,
tu passaràs per tot cap.

280 La barba de molts colors,
sols la porten los traïdors.

281 Mula que no veu civada,
la cella la té matada.

282 Lo caçador que vol caça,
a la caça no amenaça.

283 Lo roig ab lo pèl que té,
bé pot ser home de bé.

284 Lo qui dóna per als sants,
no pensa donar-ho a tants.

285 Muller que no menja ab vós,
aprés menja més que dos.

286 Lo qui fa una casa, o es casa,
la bossa li torna rasa.

287 La dona que és ben casada,
no té sogra ni cunyada.

288 Al qui no li sobra pa,
no sé jo perquè té ca.

289 No cregues[22] de ton amic,
lo que et diu son enemic.

290 Lo cristià, que a altre cristià
captiva, és mig luterà.

291 Quan lo diable ve a resar,
mira que et vol enganyar.

292 Quan lo *bobo* va al mercat,
lo mercat és acabat.

293 La gala molt prest se'n va,
no la falta que ella fa.

294 Així com preguntaràs,
tal resposta *alcançaràs*.

295 Lo *villà* pensa saber,
molt més del que és menester.

296 Lo govern d'un poble bo,
ha de ser ab discreció.

297 Déu te guard del desbarat,
d'algun poble *alborotat*.

298 Qui demana ab passió,
no porta bona intenció.

299 No deixes la carretera
per anar per la drecera.

300 Qui sopa molt a la nit,
no dorm *sossegat* al llit.

301 Per ben assentat que estigues,
que no pots caure no digues.

302 Per molt que estigues ric,
no *olvides* al pobre amic.

303 Una dona me digué al Born:
per la boca escalfo al forn.

304 Si so savi mai diré:
d'aquesta aigua no beuré.

305 Mai se sap si és gros lo nap,
fins que ha descobert lo cap.

306 No vulles mal pledejar,
lo que no pots ben provar.

307 No passes mai a cavall
per pont, barca, ni aragall.

308 Fill meu paga lo que deus
no ho deixes per tos hereus.

309 La bona satisfacció
se fa en vida, i en mort no.

310 Lo procurador al pubill
lo ha de tenir com a fill.

311 Lo curador sempre cura,
no sé jo per qui procura.

312 Si dones ans de morir,
aparella't a sofrir.

313 A ningú demanaràs
los diners que guardaràs.

314 Un engany fan al prudent,
però dos a l'innocent.

315 Vós caçau, i altri vos caça,
més valdria estar en casa.

316 Alguns hòmens hi ha beats,
que tenen ungles de gats.

317 Lo vell que és festejador,
de l'hivern és una flor.

318 Menjaràs lo pa mudat
i beuràs lo vi usat.

319 Tot home que vol mentir,
gran memòria ha de tenir.

320 No amostres mai lo forat
del diner que has amagat.

321 Prop d'un home descuidat
sempre hi trobaràs un gat.

322 Lo ric sempre és *codiciós*
i lo pobre desitjós.

323 No tindràs parent millor,
que un amic que et tinga amor.

324 Del que no has estudiat,
no tractes, que és *necedat*.

325 Si criats t'han de servir
aprèn sempre de sofrir.

326 Dels hòmens ha fet *ausència*
-segons diuen- la prudència.

327 La ignorància és arribada
i li han fet gran entrada.

328 No hi ha ramellet marcit,
com lo bo que és perseguit.

329 Alguns se n'entren llepant
i se n'ixen[23] mossegant.

330 En los nius que són d'antany,
no hi ha moixonets enguany.

331 Si tens cases a lloguer
mai te faltarà que fer.

332 En la seda o escarlata,
se taca, si no es *recata*.

333 En Catalunya i Castella
lo cavall porta la sella.

334 En ta vida ta muller
tres eixides ha de fer.

335 En la casa del(s) joglars
tothom balla contrapàs.

336 Entre dos d'igual estat
en lo estret és lo debat.

337 Clavilla del fust mateix,
té mal nom perquè el mereix.

338 Ni costums tenen disculpa,
ni l'edat pot tenir culpa.

339 Entre moles no mi pos,
perquè molen fins a l'os.

340 Sempre en qualsevol consell
hi veuràs un ca vermell.

341 En una boca tancada
no hi entra mosca, ni alada.

342 En terra que no és bona,
molt més mal hi ha del que sona.

343 Puix lo diner no és trencat,
sencer fa al qui el té guardat.

344 Al qui menja lo madur
fes-li rossegar lo dur.

345 Lo llamp del cel, i l'amor
deixant pell, cremen al cor.

346 A l'ase i mala muller,
bastonades ho has de fer.

347 Quan voldràs ta casa obrar,
en març has de començar.

348 Lo mosso que és peresós
per un pas ne dóna dos.

349 En les obres i en la fe
se coneix qui amor te té.

350 Taverna que té bon vi
ventura té prop de si.

351 Lo pare guanya al ral
i lo fill lo gasta mal.

352 Qui no té muller la mata
i lo qui la té la grata.

353 Lo llinet que és ben filat
sempre dóna drap doblat.

354 No sé jo si és *acertat*
vendre més car lo fiat.

355 Vinyes i dones hermoses,
de guardar dificultoses.

356 Lo mosso que és ben criat
calla, si no és preguntat.

357 Quina culpa té la gata,
si la mossa no es *recata*.

358 Qui vol fer lo que no sap,
cau a terra o es trenca el cap.

359 Qui escudella d'altri espera,
no la pot menjar sencera.

360 Lo qui un cove sabrà fer,
ja pot dir que és cisteller.

361 Qui *tropece* en un lloc pla,
en lloc aspre, què farà?

362 Qui es posa en perill de caure,
apar té ganes de jaure.

363 Qui no dóna lo que dol
mai *alcança* lo que vol.

364 Qui del món té confiança,
cosa bona mai *alcança*.

365 Qui filassa sua fila,
bona saliva destil.la.

366 Qui bé nua, bé desnua,
tant si és fil com filempua.

367 Qui a guineus vol enganyar
molt matí s'ha de llevar.

368 Qui no té si no cabés[24]
malalt al dissabte és.

369 Gran *cuidado* lo metge té
del malalt que paga bé.

370 Cerca sempre bon doctor
i millor lo confessor.

371 Per tos fills ben heretar
no vulles lo infern guanyar.

372 Qui per si no té cruell[25],
com pot donar bon consell?

373 Qui diners té de cobrar
moltes voltes ha de dar.

374 Lo qui no s'escarmenta ab una,
no escarmentarà ab *ninguna*.

375 Les lletres molt bones són,
però no les vol lo món.

376 No t'agrades d'advocat,
que no et diu la veritat.

377 Per no perdre sos esplets,
lo home *cuerdo* no vol plets.

378 Lo home que no sap sumar,
mai sabrà multiplicar.

379 Si tens molts diners, faràs
tot allò que tu voldràs.

380 Si tens un ardit per vil
mai arribaràs a mil.

381 Si no vols ser enganyat
tracta ab or de bon quilat.

382 La persona que té cria
sempre guanya nit i dia.

383 Lo pagès que para llaços
no camina per bons passos.

384 Qui desitja mort *agena*
ell té mala vida i pena.

385 Qui tot sol menja son gall,
enselle sol son cavall.

386 Puix l'enveja és sens profit,
no la vulles en ton pit.

387 Lo infern té molta ganància
del pecat de la ignorància.

388 Faràs ab gran diligència
lo examen de consciència.

389 Procura dar adjutori
als qui estan en purgatori.

390 Sens urgents ocupacions,
no deixes d'oir sermons.

391 Posa't a la fantasia
d'oir missa cada dia.

392 Repassa cada semmana
la doctrina cristiana.

393 Obeiràs de bona gana
a la Iglésia Romana.

394 Finalment tot quan faràs
a ton Déu ho oferiràs.

Fi dels *400 aforismes catalans*

NOTES

1.- **sia,** sigui.

2.- **descobres,** descobreixis.

3.- **degues,** deguis.

4.- **vages,** vagis.

5.- **estigues,** estiguis.

6.- **viafors,** crit o so d'alarma per a demanar auxili o per a reunir la gent.

7.- **vengues,** venguis.

8.- **no sofries mostria la pell,** no pateixis que mostri la pell.

9.- **poses,** posis.

10.- **hages menester,** necessitis.

11.- **llitg,** llegeix.

12.- **faces,** facis.

13.- **visques,** visquis.

14.- **vulles,** vulguis.

15.- **tingues,** tinguis.

16.- **darà't,** et donarà.

17.- **parties,** parteixis.

18.- **estordida,** privada de seny, del bon ús de la raó per efecte d'un cop, d'admiració, de por, etc.

19.- **tollida,** tolida.

20.- **seguesca,** segueixi.

21.- **vullen,** vulguin.

22.- **cregues,** creguis.

23.- **ixen,** surten.

24.- **cabès,** la part superior d'una túnica o camisa on hi havia l'obertura per a passar el cap.

25.- **cruell,** cap dels diccionaris consultats en dóna la definició. Suposem que vol referir-se al seny o el senderi.